

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Bakom stängda dörrar

En kvalitativ studie om hur unga institutionsplacerade beskriver sin livssituation

Claudia Giaretta & Evelina Axelsson

Kandidatuppsats SOPB 63
Aktuell termin: HT 2023
Handledare: Ulrika Levander

Abstract

Authors: Claudia Giaretta & Evelina Axelsson

Title: Behind closed doors - A qualitative study on how young people in institutional care describe their life situation

Supervisor: Ulrika Levander

Assessor: Carina Tigervall

This study has examined how young people in out-of-home care, specifically special youth homes in Sweden (SiS), describe their life situation and their ability to make their voices heard during care. We used a qualitative document analysis approach, collecting 40 stories from young persons in secure residential care, gathered from three different sources. To deepen our understanding, we used Erving Goffman's ideal type of total institutions, which clarifies how closed institutions operate and how the environment of such units influence individuals living there. The main finding indicates that the life situations of young persons in closed residential care vary, despite several youths describing situations that seem similar to each other. However, the results also reveal that self-determination is limited, and the ability of the individual to be heard is restricted. It is not uncommon for a form of personality change to occur when a youth is placed within closed institutions. The study demonstrates that relationships between youth and staff play a crucial role in shaping the live situations of young persons in residential care. Within the institution, staff members hold a position of power, necessitating the establishment of positive relationships to contribute to a sense of security and an improved life situation. The voices of the young persons need great attention and should be taken seriously, as previous research has shown challenges in this regard. The study contributes to shedding light on various descriptions of life situations during closed residential care and underscores the importance of listening to the experiences of the youth.

Keywords: closed residential care, out-of-home care, youth in secure residential care, children and young people's participation, total institutions.

Nyckelord: slutnen institutionsvård, vård utanför hemmet, ungdomar i slutna institutionsvård, barns och ungas deltagande, totala institutioner.

Innehållsförteckning

1. Inledning och problemformulering.....	4
1.3 Syfte.....	7
1.4 Frågeställningar.....	7
2. Tidigare forskning.....	7
2.1 Ungas perspektiv, relationens och miljöns betydelse.....	7
2.2 Ansvar för relationerna.....	10
2.3 Internationell forskning.....	11
2.4 Summering.....	12
3. Teori.....	13
3.1 Totala institutioner - Erving Goffman.....	14
3.1.1 Intagningen och rättigheterna inom totala institutioner.....	14
3.1.2 Förhållningssätt på totala institutioner och snarningsprocessen.....	15
3.1.3 Kritik mot idealtypen totala institutioner.....	16
3.2 Stigmatteori.....	17
4. Metod.....	17
4.1 Metodologiska överväganden.....	17
4.2 Empiri.....	19
4.3 Urval och insamlingsförfarande.....	20
4.4 Tillförlitlighet, pålitlighet och trovärdighet.....	23
4.5 Bearbetning av material och analys.....	24
4.6 Etiska ställningstaganden.....	26
4.7 Förförståelse och arbetsfördelning.....	28
5. Analys och Resultat.....	28
5.1 En form av personlighetsförändring.....	29
5.2 Om självbestämmandet på särskilda ungdomshem.....	32
5.3 Att inte bli lyssnad på.....	35
5.4 Utsatthet.....	39
5.5 Miljöns beskrivning.....	42
5.6 Sammanfattning av analys.....	44
6. Slutdiskussion.....	44
7. Referenslista.....	48
8. Bilagor.....	53
8.1 Kodningsschema.....	53

1. Inledning och problemformulering

Varje år får socialtjänsten in cirka 420 000 anmälningar som uttrycker oro kring barn och ungas välmående (Socialstyrelsen, 2023). En rapport från Socialstyrelsen (2017) visar att fler än 50 procent av dessa orosanmälningar avser barn och unga över 12 år. Många av dessa handlar om en oro för att de unga själva utsätter sig för fara. Att placera ett barn utanför det egna hemmet är ett stort ingripande i ett barns liv (se t.ex: Socialstyrelsen 2020). Av de insatser som samhället kan erbjuda är en placering på ett av Statens Institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem en sista utväg efter att andra insatser uttömts för att hjälpa den unga. Varje år placeras cirka 1 100 barn och unga på ett av de 24 särskilda ungdomshem som finns i Sverige (Socialstyrelsen, 2017). Av de unga som blir placerade blir flertalet tvångsplacerade enligt: Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU, 1990:52), en del av ungdomarna kan också placeras på andra grunder enligt; Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU, 1998:603) och Socialtjänstlagen (SoL, 2001:453). De unga som blir inskrivna på särskilda ungdomshem lever ofta i social utsatthet (Barnrättsbyrån, 2023).

Personalen på Statens Institutionsstyrelses särskilda ungdomshem, innehar befogenheter som är till för att säkerställa vården och skydda de unga (Statens Institutionsstyrelse, 2016). Under senaste åren har olika missförhållanden uppmärksammas i media där olika avslöjanden om våld och andra övergrepp framkommer (se t.ex: SVT Nyheter 2023; Svenska Dagbladet 2023). En tillsynsrapport från Inspektion för vård och omsorg (IVO) visar också på ökad användning av avskiljningar och lagöverträdelser under 2021-2022 vid flera särskilda ungdomshem i Sverige (IVO, 2023). En avskiljning innebär att den unge kan hållas i avskildhet om ungdomen uppträder våldsamt, påverkad av berusningsmedel eller inte kan hållas till ordningen (Barnrättsbyrån, 2021). Samtidigt framgår det i Statens Institutionsstyrelses årsredovisning att 89 procent av de unga på institutionerna känner sig trygga (Statens Institutionsstyrelse, 2022). Forskning styrker dock att missförhållanden och brister påträffas på särskilda ungdomshem. Ofta kan personalen sakna rätt kompetens som i sin tur kan resultera i en osäkerhet där maktförhållandet och kontrollen stärks gentemot den unga (se t.ex: Mattson & Enell 2023; De Valk, m fl, 2015; Bisczanik &

Gruber, 2021; Johansson & Andersson, 2006). Forskning visar också att relationen mellan ungdom och personal är betydelsefull för att minska maktförhållandet, skapa ett öppet gruppklimat, trygghet och en grundläggande behandling (Se tex: Enell, Mattson & Sallnäs, 2023; Nolbeck, m fl, 2020; De Valk, m fl, 2015; Biszczanik & Gruber, 2021).

Barnrättsbyrån (2023) belyser, att barns trovärdighet behöver stärkas och att de unga ska känna sig trygga med att berätta om deras erfarenheter och om livssituationen på särskilda ungdomshem. De flesta barn och unga som är institutionsplacerade är placerade genom LVU och kan inte avbryta sin vistelse på eget bevåg och olika tvångsmedel kan riktas mot dem. Institutionsplaceringar för barn och unga innebär således en begränsning i de ungas livsutrymme och självbestämmande, där personalen innehar ett maktövertag (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2022). Begränsningarna som sker i syfte att skydda och stödja de unga, kan innebära risker för olika former av rättighetskränkningar (se t.ex: Mattson & Enell 2023; Enell, Mattson & Sallnäs 2023). Detta innebär också att de ungas möjlighet att uppleva sina rättigheter som uppfyllda kan bli problematisk utifrån de begränsningar som omger tvångsvård. De unga som är institutionsplacerade lever redan i utsatta livssituationer där de inte alltid berättar om en situation i första hand. Det finns en rädsla för att inte bli betrodd och de unga kan i samband med det uppleva en form av stigmatisering samtidigt som förtroendet för vuxna brister, varav de unga kan hindras från att berätta om sin situation. Ungas upplevelser behöver dock tas på allvar, vilket det i myndighetssammanhang inte alltid görs (se t.ex: Singer 2012; Hyvonen & Alexanderson, 2014; Tullun, Kjellgren & Nilsson 2020; Barnrättsbyrån, 2023).

De unga placerade är en utsatt grupp i samhället som är i behov av stöd (IVO, 2023). Trots det är de unga begränsade och missförhållanden har framkommit där de i många fall inte får sin röst hörd eller blir betrodda. De ungas rädsla för att inte få sin röst hörd när de delar med sig om sin livssituation är problematiskt. Forskning styrker att institutionsplacerade unga på särskilda ungdomshem har minskade möjligheter att göra sin röst hörd (Heimer, Näsman & Palme, 2018). Det är på ovannämnda grunder som vår studie tillkommit. Forskningsfrågan i studien går ut på att studera hur institutionsmiljön påverkar de ungas upplevelser

av självbestämmande på särskilda ungdomshem och hur institutionsvistelsen påverkar deras personlighetsförändring och möjlighet att göra sin röst hörd. Det är samhället som har ansvaret för barn och unga i utsatta situationer när barnet av vuxenvärlden kan bli kränkt, där flera artiklar i barnkonventionen har som syfte att generera ett skydd för dessa barn och unga (Regeringskansliet, 2015). Dagens forskning belyser till viss del ungas olika upplevelser, men det saknas fortfarande en del för att få en tydligare helhetsbild om de ungas livssituation. Förhoppningen är därmed att studien ska bidra till nya infallsvinklar av placerade ungas beskrivningar om sina upplevelser av livssituationen på särskilda ungdomshem.

1.3 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur institutionsplacerade unga på särskilda ungdomshem upplever sin livssituation och hur institutionsvistelsen kan bidra till en personlighetsförändring samt möjlighet att göra sin röst hörd. Detta syfte besvarar vi med hjälp av följande frågeställningar:

1.4 Frågeställningar

- Hur beskriver institutionsplacerade unga institutionsmiljön och hur den får betydelse för deras livssituation?
- Hur upplever de unga personlighetsförändringen och möjligheten att få sin röst hörd?
- Vilka begränsningar och möjligheter upplever de unga i deras självbestämmande?

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt görs en genomgång av den tidigare forskning som ger en översiktlig bild av det forskningsfält som finns idag avseende institutionsplacerade barn och unga. Den forskning som redovisas nedan utgår dels från ungas, dels från professionellas perspektiv.

2.1 Ungas perspektiv, relationens och miljöns betydelse

Forskning visar att barns röster och delaktighet i socialtjänstens arbete med utsatta barn minskar i varje steg av en barnavårdsutredning idag. En kvalitativ studie visar att insatserna som tillsätts tenderar att baseras på de vuxnas behov, snarare än de ungas (Heimer, Näsman & Palme, 2018). Forskningen om institutionsplacerade unga är bred och vi har huvudsakligen därför riktat in oss på unga som befinner sig eller har befunnit sig inom institutionsvård, men har även med annan forskning. I den forskning som finns om vård på särskilda ungdomshem har personalens perspektiv på vården tidigare haft ett stort fokus, men det har skett en förändring, under senare år har ungdomarna lyfts i fler studier (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2020; Andersson Vogel, 2021).

Johansson och Andersson (2006) undersöker ungdomars individuella upplevelser av institutionsvården i Sverige genom en kvalitativ intervjustudie. Ungdomarnas tid på låst institution upplevs olika trots att de varit på samma institution samtidigt och befunnit sig i samma miljö. Ungdomarna har olika individuella faktorer, tidigare erfarenheter och personligheter som innebär att de interagerar med miljön på olika sätt (ibid). Andersson Vogel (2021) har utfört en etnografisk studie, där vardagslivet på ett särskilt ungdomshem beskrivs som att de intagna är beroende av personalen, de ungas handlingsutrymme är begränsat på grund av dess inlåsning och har ett belöningsystem för att de unga ska uppnå privilegier inom institutionen. På grund av ungdomens begränsningar belyser Nolbeck, m fl (2020) i sin fenomenologisk hermeneutisk studie att de unga väljer att interagera med miljön på det sätt som passar dem och önskar att få dekorera sina rum. Som kan bidra till att den unge får en framträdande plats i rummet, som annars kan vara begränsat. I en mikroetnografisk studie förklaras att särskilda ungdomshem är en institution där de unga är inlåsta, vilket ställer högre krav på den sociala, rumsliga och materiella miljön gällande både vård och barnens rättigheter på grund av dennes komplexa relation mellan omsorg och bevakning (Nolbeck, m fl, 2022). Trots de höga krav som ställs är ungdomen bunden till miljön och omgiven av annan ofrivillig rekvisita, där personal kontrollerar exempelvis dörrar och koder (ibid).

I studien Nolbeck, m fl, (2022) gjorts belysning också att personalen inom låsta institutioner strävar efter att kontrollera miljön, objekt och definitionen av situationer, exempelvis definitionen om att särskilda ungdomshem är en plats för beteendeförändring. För att uppnå beteendeförändring krävs goda relationer. Dock framförs att personalens maktövertag generellt skapar relationella avstånd mellan ungdom och personal (Nolbeck, m fl, 2022). Vikten av att inneha goda relationer är grundläggande för behandling och möjligheten att konversera naturligt med varandra framförs i flera studier (Johansson & Andersson, 2006; Nolbeck, m fl, 2020). Dock framför Nolbeck, m fl (2022) att en bristfällig relation inom institutionerna kan leda till en form av motståndskraft från ungdomen och asymmetrier i relationerna framhävs. Förhållandet mellan personal och den unge är svårt att få symmetrisk men en viss form av ömsesidighet i relationen behövs för att skapa en mer symmetrisk relation. Saknas ömsesidigheten framställs relationen som ett maktförhållande och personalen dominerar, varav relationen blir asymmetrisk (Nolbeck, m fl, 2020; Andersson Vogel, 2021). Asymmetrin kan innebära att de unga behöver vara tillmötesgående och anpassningsbara för att få tillgång till det som utanför en låst institution inte ses som ett privilegium, exempelvis möjligheten att själv hämta ett glas vatten (Andersson Vogel, 2021). De unga placerade kan uppleva ett omsorgsbehov och misstro där de unga utmanar personalens makt. Dock beskriver Vogel i sin studie att de unga kan skapa ett kollektiv för stöd och hjälp med de andra placerade unga, trots att det också kan vara en utmaning (ibid).

Utveckling och identitet berörs också i befintlig forskning. Nolbeck, m fl (2020) skriver att de ungdomar som befinner sig på särskilda ungdomshem beskriver det som en känsla av att avtjäna ett straff. Samtidigt som deras identitet förändras då livet på en låst institution är som ett vakuum där individen förlorar en del av sin identitet (ibid). Vogel (2021) framhäver att institutionens organisering kan forma tillfälliga identitetsförändringar och olika former av anpassningar, som framtvingas av disciplinerade kriterier och är en grund för framtida beslut om utskrivning. Sherr, Roberts och Gandhi (2017) har utfört en metaanalys där det beskrivs att barns utveckling och trivsel inte bara omfattar kognitiv utveckling, det finns många studier om effekterna av institutionaliserad vård på kognitiva resultat. De befintliga och de uppdaterade systematiska studierna visar en tydligt kognitiv

försening hos barn som är placerade under en viss tid i institutionaliserade miljöer (ibid).

Mattson och Enell (2023) skriver i sin kvalitativa studie att unga på institutionsvård har ett begränsat handlingsutrymme då flertalet beslut som fattas kring ungdomarna inte är formellt utförda av personal och att de inte kan föras inför en domstol. Gränserna för vad som anses vara accepterat att utföra av personalen gentemot ungdomarna, skriver Mattson och Enell (ibid) visar på en osäkerhet och kan generera ett misslyckande av att uppfylla barns rättigheter. De barn som befinner sig i utsatta livssituationer beskriver att deras berättelser i myndighetens sammanhang inte tas på allvar, detta har också påvisats i svensk barnavårdsforskning (se t.ex: Singer 2012; Hyvonen & Alexanderson, 2014; Tullun, Kjellgren & Nilsson 2020).

I en annan kvalitativ studie skriver Enell, Mattson och Sallnäs (2023) att barns rättigheter har sin grund i mänskliga rättigheter, där barn ska behandlas med respekt och värdighet på samma sätt som en vuxen människa, där rättigheterna förverkligas av det allmänna. Däremot visar studien att rättigheterna trots allt inte alltid förverkligas. Författarna framför att ungdomarna anser att rättigheterna är viktiga men de unga har olika uppfattningar om i vilken utsträckning rättigheterna förverkligas (ibid). Resultatet av studien visar att det fanns tre olika uppfattningar av rättigheterna ungdomarna har på särskilda ungdomshem. Det första forskarna sett är att vissa ungdomar upplever att rättigheterna ses som symboliska men egentligen inte är tillgodosedda. Den andra uppfattningen som andra ungdomarna hade var att rättigheterna var tillgodosedda om de skötte sig. Sist var det förståelsen om att ungdomarna har rättigheter som är oberoende av deras handlingar (Enell, Mattson & Sallnäs, 2023). De ungas betoning av stöd, samtal och behandling i relationen till personalen är viktigt för att de ungas rättigheter ska uppfyllas. Dock framhåller författarna att de unga kan uppleva att behandlingen inte hjälper då det förekommer maktutövning från personalens håll (ibid). Författarna skriver att relationernas betydelse och värdet av relationerna är sammankopplade till de ungas rättighetsuppfattningar, där personalens bemötande är viktig för hur de unga kommer att uppfatta sina rättigheter i praktiken. De ungas syn på sina rättigheter påverkas dels av deras upplevelser av vård och

behandling. Dels påverkas det av vardagliga begränsningar som för de unga är betydelsefulla (ibid).

2.2 Ansvar för relationerna

I en annan kvalitativ intervju och observationsstudie belyses att det inte enbart är ungdomar som upplever starka känslor, även personalen kan göra detta då båda parter befinner sig i en känsloladdad miljö (Biszczanik & Gruber, 2021). Biszczanik och Gruber (2021) undersöker hur personal på institutioner kan arbeta med sina känslor och de utmaningar som kan skapas. I studien presenteras att personalen behöver använda sig av strategier som att vara ett steg före och minska risken för att konflikter uppkommer (ibid). Trots detta upplever personalen som medverkade i studien en känsla av osäkerhet som delvis beror på de säkerhetsarrangemang som råder (ibid). En anledning till att relationerna kan vara svåra att skapa är att personalen innehar kontroll och har tillgång till nycklar, vilket överensstämmer med uppfattningen om personalen (Nolbeck, m fl, 2022). Trots svårigheterna med relationsskapandet på låsta institutioner, lyfts relationerna fram som avgörande i flera studier för att uppnå behandling och trygghet (se t.ex: Enell, Mattson & Sallnäs, 2023; Nolbeck, m fl, 2020; De Valk, m fl, 2015; Biszczanik & Gruber, 2021; Andersson Vogel, 2021).

2.3 Internationell forskning

Särskilda ungdomshem (SiS) återfinns inte internationellt med samma namn som i Sverige, men har relevanta nedslag i forskning som nedan kommer belysas och här benämnas för institution. I en internationell kvantitativ enkätstudie från Portugal belyses att personal inom institutioner som övervakar är en viktig del för ungdomarnas anpassningsprocess, där relationerna mellan ungdom och personal är viktiga för att exempelvis arbeta med dess problematik och stötta dem emotionellt (Mota, Costa & Matos 2016). I personalgruppen är det inte bara behandlingsassistenter som är viktiga utan förtroenderelationen mellan lärare och elev är betydande för att öka motivationen för lärande i skolan och minska aggressiva beteenden hos de unga på institutionen. Författarna framför att all

personal inom institutionen verkar för att skapa skydd mot en utveckling av avvikande beteende. Det krävs av personalen att konflikter hanteras konstruktivt samt att relationerna till ungdomarna innehar en positiv inställning till de motgångar som framställs (ibid).

I en kvalitativ dokumentstudie från Nederländerna har det studerats om behandlingen inom institutioner effektiviseras genom att använda våld när den unge begår ett regelbrott eller uppträder sämre. Våldet används för att personalen kan uppleva att de förlorar kontrollen och för att hantera de ungas beteende (De Valk, m fl, 2015). Personalen på institutionen har ett ansvar där balansgången mellan att skapa ett positivt gruppklimat, kombinera flexibilitet och kontroll för att skapa en struktur och säkerhet kan vara en svår uppgift (ibid). De Valk, m fl (2015) hävdar att med förtroende och regelbunden kontakt kan kommunikationen mellan ungdomar och personal förbättras. Där skapar personalen mer kontroll och kan bidra till ett mer hälsosamt gruppklimat och ungdomarna kan lättare reglera sitt beteende utan bestraffning. Att utöva våld är därmed inte något som genererar positiva resultat i längden, trots att personalen kan utöva våld för att det anses som en tillfredsställelse. Studien visar däremot att om personalen använder våld som medel för att få kontroll eller upplever maktlöshet, leder det till konsekvenser snarare än att ha pedagogiska syften (ibid).

I en studie där en metaanalys utförts, från Nederländerna framhävs att forskare har delade åsikter om institutionsvård fungerar eller inte (Souverein, Van der Helm & Stams, 2013). Att ingripa med bestraffning kan enligt författarna vara kontraproduktivt då det inte anses minska antisocialt beteende. Dock kan tvång i institutionen vara en del av strukturen och kontrollen kan vara nödvändig för att förhindra problematik. Att utöva tvång kan enligt författarna dock leda till förtryck på grund av maktobalans (ibid). Författarna visar dock att ett öppet gruppklimat kan skapas, där tvång kan förekomma utan förtryck. Med ett öppet gruppklimat kan motivationsnivån för behandling öka där känslor av säkerhet och förtroende kan framkomma. Personalen behöver ha tron på att vården fungerar, för att de unga inte ska införliva en känsla av att vården inte fungerar och mer förtryck kan skapas (ibid). Författarna lyfter fram vikten av balans mellan skapandet av ett öppet gruppklimat och lyhördhet, som kräver flexibilitet.

Utbildning för personal och ungdomar är betydande då ungdomar kan kan uppleva tristess och få sämre perspektiv, varav utbildning kan vara fördelaktigt för dem när de släpps ut (ibid).

2.4 Summering

Sammanfattningsvis visar forskning om institutionsvård att personalens synvinkel fortfarande är förekommande i forskning men även de ungas synvinkel har börjat lyftas fram. Forskningen visar på att det förekommer en skillnad mellan ungdom och personal där den unge kan ses som underlägsen då relationen kan vara asymmetrisk (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2020). Vidare framförs att relationen mellan den unga och personal är viktig och dess arbete med att skapa förtroende mellan de unga och personalen för att vården ska kunna bli trygg och rättssäker (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2020; Johansson & Andersson 2006; De Valk, m fl, 2015; Nolbeck, m fl, 2022). Som redovisats tidigare finns det vissa studier som belyser ungdomars synvinkel och upplevelser, men vi anser den vara bristfällig då unga har flera olika upplevelser och inte förrän på senare tid har uppmärksamats mer (se t.ex: Johansson & Andersson, 2006; Andersson Vogel, 2021; Nolbeck, m fl, 2020). Internationell forskning skiljer sig inte mycket från svensk forskning, dock är institutionerna inte formade på samma sätt. Den internationella forskningen kan däremot användas för att se hur de unga har det i en svensk kontext av institutionsvård. Den forskning som framhävts har likheter med den svenska institutionsvården på ett sådant sätt att relationsskapande är av vikt samt att tvång kan förekomma men det behövs göras utan förtryck. De visar också på att utbildning är viktigt både för personal och ungdomarna vilket påminner om den svenska kontexten. Fler ungas röster behövs lyftas fram för att framhäva om livssituationen inom särskilda ungdomshem är hållbar eller inte.

3. Teori

I detta avsnitt kommer studiens teoretiska perspektiv presenteras som grund för kommande analys. Den teoretiker vi valt att använda i analysen är sociologen Erving Goffman, där fokuset för analysen kommer utgå från Goffmans idealtyp

om totala institutioner. Dock kommer några begrepp från Goffmans stigmatologi vara kompletterande byggstenar för att sammanfoga analysen.

Totala institutioner som idealtyp är relevant som analysverktyg för att särskilda ungdomshem är slutna institutioner där många av begreppen är applicerbara på vårt empiriska material. Begrepp som lyfts i teoriavsnittet är exempelvis rollförlust, moralisk karriär och snarningsprocessen. Dessa begrepp berör bland annat: hur personligheten förändras, vilka rättigheter som finns i systemet och olika förhållningssätt för att skydda sig mot diverse föreställningar. Begreppen kommer att användas i analysen genom att framhäva hur ungdomarna själva har beskrivit sin livssituation på särskilda ungdomshem och analysera hur de kan förstås med hjälp av de teoretiska begreppen som återfinns. Idealtypen används på ett sätt för att förklara hur ungdomarnas upplevelser går hand i hand med den totala institutionens livsförutsättningar, trots att idealtypen är äldre, ser vi likheter. De kompletterande begreppen vi använder oss av i analysen förklarar ungdomarnas känslor genom en beskrivning av stigma.

3.1 Totala institutioner - Erving Goffman

I Erving Goffmans (1961/2008) idealtyp totala institutioner beskrivs en total institution som "en plats att bo och arbeta på, där ett stort antal människor i en likartad situation lever ett instängt och formellt administrativt liv tillsammans under en längre tid, avskurna från samhället utanför". Syftet med idealtypen beskriver hur slutna institutioner fungerar samt hur miljön inverkar på de människor som befinner sig i den. Idealtypen totala institutioner används i vår analys för att undersöka ungdomars perspektiv på livsmiljön vid särskilda ungdomshem och hur denna miljö beskrivs påverka de ungas personlighet.

Människor som förs samman på låsta institutioner bildar en större enhet där personalen har som huvuduppgift att övervaka och ha kontroll (ibid). Institutionerna innehar en sluten miljö där människan hindras från socialt umgänge med samhället i övrigt. Geografiskt är institutionerna oftast avlägset placerade och byggnaderna utgör vanligtvis höga murar och låsta dörrar (ibid).

Goffman beskriver att inom tvångsanstalter skapas en förändring hos människor i deras personlighet där institutionen innehar makten och styr förändringen (ibid).

3.1.1 Intagningen och rättigheterna inom totala institutioner

När den intagne anländer till en total institution sker en form av förändring där den intagne undertrycks systematiskt (Goffman 1961/2008). Goffman förklarar att totala institutioner har en förmåga att skapa avstånd mellan den intagne och världen utanför: institutionen blir som en barriär (ibid). Detta bidrar enligt Goffman till en första form av inskränkning på personligheten. På en total institution försvinner tidigare roller som en individ haft då denne befinner sig isolerad från det resterande samhället dygnet runt. Alltså sker en form av *rollförlust*, där den intagne förlorar en av sina tidigare roller (ibid). Under intagningen initieras en förändring av de uppfattningar den intagne har om sig själv och en ny uppfattning skapas, detta förklarar Goffman är en *moralisk karriär* (ibid). Goffman förklarar att den intagne inom institutionen därmed kommer att uppleva både förödmjukelser och kränkningar. Den intagens personlighet kommer att undertryckas och förändringar i den moraliska karriären kan därmed påbörjas. Goffman (ibid) skriver sammanfattningsvis att människans personlighet och synen på sig själv påverkas av hur en organisation ser på människan.

Goffman (1961/2008) menar att systemet av rättigheter på totala institutioner inbegriper tre element: *ordningsregler*, *belöningar* och *bestraffningar*. Ordningsreglerna beskrivs som de rutiner och förbud som finns inom institutionen och är till för att forma individen till att följa reglerna. Belöningarna kan uppnås om den intagne följer ordningsreglerna och visar disciplin. Bestraffningarna däremot svarar mot om den intagne begår regelbrott. Goffman (ibid) menar att den intagne påbörjar en form av *avskalningsprocess*, där den intagnes koppling till sitt tidigare liv luckras upp i samband med det system som råder inom institutionen, kan det vara en början på en personlighetsförändring. Dock uppstår personlighet inte enbart utifrån förhållningsregler i system utan kan också påverkas i interaktion med andra människor (ibid).

3.1.2 Förhållningssätt på totala institutioner och snarningsprocessen

När en människa blir intagen på en institution sker inte enbart en personlighetsförändring, Goffman (1961/2008) beskriver att en intagning innebär ökade möjligheter för enskilda att uppleva förödmjukelser. När den intagne befinner sig inom institutionens ramar sker en form av kränkning gentemot den intagnes personlighet, bland annat försvagas individens självbestämmande genom att individen inte kan röra sig fritt (ibid). Den intagne kan därmed välja att skapa ett motstånd gentemot institutionen men det kan också vara en svårighet för den intagne. Denna svårighet kan uppstå genom det som Goffman talar om är en *snarningsprocess*. När den intagne utsätts för en bestraffning kan det uppfattas som att snaran dras åt, samtidigt får den intagne en försvarsreaktion i form att vilja göra ett motstånd. Denna form av motstånd som skapas för att försvara sin personlighet och självrespekt, tenderar dock att försvinna i samband med att snaran dras åt (ibid). Goffman beskriver det som att när en intagen behöver acceptera olika förhållanden och befallningar som äger rum inom institutionen finns det en minskad möjlighet för individen att skydda sitt ansikte och personlighet mot förödmjukelser. Enligt Goffman kan en effekt av att de intagna befinner sig inom institutionens ramar vara att dennes liv genomsyras av diverse repressalier ovanifrån som gör att vissa väljer att acceptera kontrollen och bli underordnad utan att reflektera över det (ibid).

Goffman förklarar att det finns olika förhållningssätt som kan användas, som ett skydd för människan om de olika föreställningar om människan som antingen kontrollerad eller underordnad. Goffman lyfter fram *primär* och *sekundär anpassning*, vilket beskrivs som olika förhållningssätt till institutionen. Primär anpassning är till för den intagne utan att direkt utmana personalen (ibid). Goffman förklarar att inom den primära anpassningen samarbetar människan med institutionen och dess personal och anses ha förvandlats till normal, och kan ses som kontrollerad (ibid). Det som sker enligt idealtypen är att människan väljer att både ge och ta emot på det sätt som är förväntat och riktigt inom institutionen. Goffman menar att en sekundär anpassning däremot visar på att den intagne fortfarande är sig själv och kan inneha en viss kontroll över sin omgivning och inbegriper ett tecken på självbestämmande (ibid). Genom den sekundära

anpassningen har människan möjlighet att hålla avstånd från institutionens olika former av begränsningar och undviker institutionens antaganden om vad som borde göras (ibid). Den intagne har enligt idealtypen därför en möjlighet att skilja sig från sin roll och personlighet som tagits för givet av institutionen att individen ska vara.

3.1.3 Kritik mot idealtypen totala institutioner

Det har riktats kritik mot Goffmans idealtyp om totala institutioner, utifrån anklagelser om att Goffman betraktas vara partisk (Repstad, 2016). Kritiker menar på att Goffman endast observerar institutionerna genom en synvinkel, de tvångsplacerades synvinkel. Goffman har dock inte förnekat att han är ensidig och väljer att rikta ett försvar mot sig själv. Goffman menar på att det i vanliga fall är de officiella perspektiven som är mest framträdande i debatten, varav han vill lyfta de tvångsplacerades synvinkel (ibid). Trots denna kritik som tagits fram gentemot Goffmans idealtyp om totala institutioner, är denne användbar i vår studie då vi belyser samma synvinkel som Goffman gjort. Med hjälp av idealtypen är det möjligt att belysa ungdomars perspektiv som befinner sig inom institutionsvård då miljön inte befinner sig långt ifrån en beskrivning om totala institutioner.

3.2 Stigmateori

En annan teori som Goffman har framställt som är av relevans för vår studie är stigmateorin, vilket handlar om en avsaknad av ett socialt erkännande (Goffman, 2020). I begreppet *stigma* är en central del att de flesta individer försöker att sträva efter att uppnå socialt erkännande. För att uppnå socialt erkännande behöver individen antingen svara mot samhälleliga förväntningar om hur en individ bör vara eller dölja sitt stigma (ibid). Enligt Goffman, önskar vanligtvis den stigmatiserade individen att bli betraktad som vilken annan individ som helst och bli sedd som normal. Det går dock inte att undgå att om en individ är stigmatiserad, kommer övriga människor se denne som annorlunda och den stigmatiserade kan göra somliga ansträngningar för att ta sig ur detta dilemma (ibid). Om en människa innehar ett stigma innebär detta enligt Goffman att skam

finns under ytan av en individ, och att en önskan om att skapa en avbildning av sig själv utan den egenskapen parallellt existerar (ibid).

4. Metod

4.1 Metodologiska överväganden

I denna studie har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod med inriktning på en dokumentanalys. Bryman (2018), framhäver att en kvalitativ metod fokuserar på ord framför siffror och är tolkningsinriktad med syfte att undersöka och skapa en uppfattning om den sociala verkligheten. I en kvalitativ metod finns ett intresse för människan, parallellt intresserar sig kvalitativ metod också för olika samband som kan skapas (Alvehus, 2019). Inom en kvalitativ forskning ses begreppet tolkning som betydelsefullt. En viktig del med tolkning är att skapa en mer generell förståelse av ett fenomen och bidra till bredare kunskap (ibid). Därmed kan det ses som en fördel att använda sig av en kvalitativ metod då fokuset läggs mer på människan. I denna studie kan vi med fördel av kvalitativ metod studera och tolka de upplevelser som de unga har om hur det är att leva på särskilda ungdomshem med inspiration ur ett fenomenologiskt synsätt. För att utgå med fenomenologi i bakhuvudet behöver det vara tydligt att det finns ett subjekt som uppfattar ett fenomen (Justesen & Mik-Meyer, 2011). Den kvantitativa forskningen, till skillnad från den kvalitativa, har ett mer objektivistiskt synsätt på den sociala verkligheten med fokus på numerisk data (Bryman, 2018). En kvantitativ ansats gör det svårt att komma nära och tolka det som uppges då forskaren håller en viss distans och strävar efter att vara objektiv. Dock kan en nackdel med kvalitativ metod vara att insamlingen av det empiriska materialet kan påverkas av vad vi anser är relevant att studera vidare.

Bryman (ibid) framhåller en svårighet i att hitta dokument av relevans för att sedan kunna tolka dem och förstå betydelsen. Därför är det viktigt att tänka på *autenticitet, trovärdighet, representativitet* och *meningsfullheten* i materialet när en dokumentanalys görs (ibid). De dokument som valts ut som empiri i denna

studie har autenticitet då det empiriska materialet går att läsa för allmänheten och anses därför styrka äktheten och har ett tydligt ursprung.

Trovärdigheten kan diskuteras där materialet ska vara oberoende, förvrängningar och felaktigheter, då de empiriska dokumenten har skapats med ett syfte, är det svårt att garantera att trovärdigheten säkerställs. Det är därför vi valt att använda oss av tre olika empiriska dokument för att ställa de eventuella förvrängningarna mot varandra. Representativitet syftar till hur typiskt materialet är för den kategori de tillhör och sticker inte ut bland liknande dokument. I citaten syns också representativitet där liknande upplevelser återfinns men upplevelser som sticker ut från mängden lyfts och diskuteras i analysen. Det empiriska materialet har varit tydligt och begripligt, på ett sådant sätt uppfylls meningsfullheten (ibid). Vi har under studiens gång haft ett induktivt förhållningssätt mellan empiri och teori. Bryman (2018) förklarar att innan val av teori utgår forskaren från empirin eller observationer. Rent praktiskt innebär det att vi har beaktat vår empiri där både tolkningar och teorier ligger till grund för vad som används i analysen.

4.2 Empiri

Statens Institutionsstyrelse (SiS) har senaste åren publicerat böcker där barn och unga placerade på särskilda ungdomshem, som går i skolan har fått möjlighet att skriva om sina erfarenheter. Statens Institutionsstyrelse har publicerat 12 olika böcker med olika teman, vi har valt att använda oss av den senaste utgåvan *Växa mot förändring - SiS unga berättar 2023* (2023). Boken är utformad utifrån ungdomars egna berättelser där de har fått stöttning i skolan av lärare för att finna motivation och utvecklas.

Regeringen begärde en utredning om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter utifrån barnkonventionen. Under hösten 2023 presenterades *Utredningen om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter* (SOU 2023:40). I utredningen har det särskilda uppdraget varit att lyssna på barn och deras åsikter, samt ta del av deras erfarenheter. Utredningens resultat har uppmärksammat brister gällande denna punkt. Betänkandet innehåller upplevelser från unga, vilket är de texter som används men endast de upplevelser som berör särskilda ungdomshem.

Vårt sista empiriska material är inhämtat från Instagramkontot [@sistjejer] som är öppet för allmänheten. Instagram är en applikation där ens sociala nätverk kan vidgas och användare publicerar inlägg. Idag är [@sistjejer] inte enbart ett instagramkonto utan har också nyligen blivit en förening vid namn sistjejer, som kommer arbeta med stödverksamhet. Instagramkontot [@sistjejer] har skapats av en flicka som själv har varit placerad på ett särskilt ungdomshem och önskar att sprida mer kunskap om särskilda ungdomshem och göra ungas röster hörda. I det första inlägget belyses:

Länge har jag tänkt att det måste förändras, på hur förlegade institutionerna är och på vad jag kan bidra med. Sistjejeers upplevelser måste komma fram och vi måste visa på vad som sker i Sverige idag. (Inlägg 1)

4.3 Urval och insamlingsförfarande

De texter som undersöks i den här studien är alla skrivna av unga som är eller har varit placerade på något av de särskilda ungdomshem i Sverige. Vår urvalsgrupp är en målgrupp som kan ses som känslig och inte lika lättillgänglig som unga utanför en låst institution, vilket varit medvetet vid urvalet. Vi har valt att använda oss av ett strategiskt målstyrt urval (Bryman, 2018). För att utgöra ett strategiskt urval väljs relevanta upplevelser ut från empirin som är anpassningsbara med våra forskningsfrågor. Från början var tanken att studera placerade ungas upplevelser av våld på Statens Institutionsstyrelse, där vi sökte på Google efter information som berörde området, med sökorden: Unga på SiS upplever våld och SiS våld. Under årets gång har ungas upplevelse om särskilda ungdomshem lyfts fram i media mer frekvent varav det gav oss intresset att studera vidare. I samband med sökningen fann vi vårt empiriska material som därmed fick oss att ändra inriktning i studien. Vi avgränsade materialet vi funnit till att vara anpassningsbara till våra frågeställningar och studiens syfte.

Två dokument från vårt empiriska material är sekundärkällor, då vi upplevt svårigheter i att hitta primärkällor. Alvehus (2019) förklarar att en sekundärkälla oftast är empiriskt material som har producerats för en annan undersökning men

går att använda sig av. Svårigheten i att hitta primärkällor om det vi vill undersöka beror på att institutionsplacerade är en begränsad del av den unga befolkningen. Att lyfta de ungas röster på en låst institution är svårt men ett viktigt område att belysa och studera. Som student förekommer ett undantag i etikprövningslagen (EPL 2003:460) enligt EPL 2§, där arbeten inom utbildning på grund eller avancerad nivå inte ska etikprövas (Eldén, 2020). Då ämnet vi valt rör ett känsligt område är det inte möjligt att utföra intervjuer då det finns en möjlighet att de unga kan utsättas för risker oavsett högsta försiktighet med eventuellt insamlad material. År 2019 presenterades en proposition (2018/19:165) med tydligare riktlinjer om undantaget för studentarbeten, där det inte är okej att utsätta forskningspersoner för risker. Det är därmed svårt att få tag i primärkällor som berör området då unga institutionsplacerade unga också är en begränsad målgrupp där det kan förekomma sekretess och integritetsskydd. Men deras upplevelser behöver lyftas fram och är ett viktigt område att tala om, där vi i studien valt att ha ett brukarperspektiv.

På grund av svårigheterna med att hitta primärkällor använder vi oss av tre empiriska dokument för att bidra till en bredare förståelse. Två av de empiriska dokumenten vi valde är redan publicerade och genomarbetade vilket gör att de är sekundärkällor. Sekundärkällor beskrivs vara mindre pålitliga än primärkällor (Thurén & Werner, 2020). Instagramkontot [@sistjejer] som är det tredje materialet, har ett innehåll som inte är lika bearbetat och styrt som de andra empiriska dokument vi samlat in. Detta gör att de kompletterar varandra, däremot finns det nackdelar med att använda sig av sekundärkällor. Att återanvända insamlad data kan vara en nackdel då forskaren inte har samma förståelse för den sociala kontext som finns bakom materialet. Vidare har forskaren inte någon bekantskap med materialet sedan tidigare då det samlats in av någon annan (Bryman, 2018). Detta gör dock att vi som forskare i denna studie har möjligheten att göra tolkningar av det material vi samlat in från dessa två sekundärkällor, som i första hand kanske inte uppmärksammats (ibid). I inläggen från instagramkontot [@sistjejer] kan vi däremot i första hand tolka materialet utan att någon gjort det innan oss, mer än att formalia och struktur kan ha ändrats tidigare.

Att använda sig av tre olika dokument benämner Bryman (2018) kallas för triangulering. Med hjälp av trianguleringen kan vi identifiera olika mönster och applicera olika perspektiv som kan bidra till en helhetsbild. Av den empiri vi har insamlat framgår varken ålder eller kön, dock finns en förförståelse om att på särskilda ungdomshem förekommer båda könen där högsta åldersgränsen är 21 år. Då vi inte anser att studera genus ser vi inte det som problematiskt att kön inte framgår.

I de olika empiriska dokumenten finns flera texter om upplevelsen och ett urval av texterna har gjorts. Ett av de empiriska materialet är taget från [@sistjejer] som är publikt och öppet för allmänheten att gå in på och har cirka 8600 följare och 79 inlägg i dagsläget. De användare som skickar in sina berättelser till [@sistjejer] gör det frivilligt och skaparna av kontot publicerar inläggen anonymt. Vi har gjort ett urval av inlägg där vi endast tagit med berättelser som publicerats fram till 31 oktober 2023, vilket var alla publicerade inlägg vid inhämtandet av empirin. De andra inläggen som inte berörde ungas upplevelse var inte av relevans för vår studie och därför gjordes det urvalet. Vi väljer att inte ta med information i våra citat som skulle kunna spåra den unga. I boken utgiven av Statens Institutionsstyrelse (2023) valdes de texter ut som passade frågeställningarna efter att en genomläsning gjordes. I flertalet av upplevelserna lyftes de ungas tidigare bakgrund upp, där ett urval gjordes för att hålla oss konsekventa till vad som är avsett att studera. Den statliga utredningen (SOU 2023:40) hade inte lika många upplevelser av Statens institutionsvård att välja på som de andra empiriska dokumenten, men vi läste alla och valde ut dem som berörde särskilda ungdomshem.

Texterna som återfinns i empirin är skrivna för ett ändamål med olika syften, men är skrivna för att belysa ungdomars upplevelser av särskilda ungdomshem. Instagramkontot [@sistjejer] har ett perspektiv som kan uppfattas mer fritt, där majoriteten av upplevelserna av att bo på särskilt ungdomshem, som publiceras är negativa, där de vill framföra kritik mot Statens Institutionsstyrelse. I den statliga utredningen (SOU 2023:40) får de unga som lyfts fram en möjlighet att komma till tals om sina upplevelser. I utredningen är fokuset på att lyfta de ungas röst och belysa situationer där det enligt ungas uppfattning inte har kunnat komma till tals.

Texterna i boken (SiS, 2023) som har skrivits av de unga under skoltid på de särskilda ungdomshemmen är omringade av professionella i form av personal. Detta skapar andra förutsättningar för vad dessa unga kan skriva i sina texter i jämförelse med de två andra sekundära källorna. Genom att empirin har olika förhållningssätt är det också möjligt att skapa en bredare helhetsbild av att sammanföra dem. Problematiken med att de empiriska dokumenten har ett applicerat perspektiv vägs upp genom att tre olika dokument används. Genom att tre olika dokument används skapas en möjlighet till att granska ämnet ur olika synvinklar och en nyanserad uppfattning kan skapas. Dock finns en medvetenhet om hur perspektiven är riktade där det ur vissa dokument innan publicering görs ett urval. Medvetenheten om möjliga urval och perspektiv kan i sin tur vara till hjälp för att förstå hur livssituationer kan skildras, och hur det talas om särskilda ungdomshem i olika dokument. Detta har vi som forskare varit medvetna om under vårt analysarbete och kan därmed inte dra generella slutsatser om hur det faktiskt ser ut för alla ungdomar som befinner sig på särskilda ungdomshem.

4.4 Tillförlitlighet, pålitlighet och trovärdighet

Bryman (2018) hävdar att tillförlitligheten i en kvalitativ forskning består av olika delkriterier, som trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och en möjlighet att styrka och konfirmera. *Trovärdigheten* skapas i resultaten, varpå det gäller att forskningen har utförts i enlighet med regler och att resultaten överensstämmer med verkligheten (ibid). I vår studie anser vi att trovärdigheten uppnås genom att texterna är tagna från en statlig myndighet, regeringen och instagram. Skribenterna i det empiriska materialet är anonyma där det som framkommer i vår studie inte behöver döljas då det inte är möjligt att spåra skribenten. Detta kan påverka trovärdigheten negativt i den mån vi, som forskare inte vet vem som skrivit vad. De empiriska dokumenten har gjort ett urval av de texter och upplevelser de vill lyfta. Dock är det positivt att det finns en möjlighet till insyn i materialet och kritiskt kunna granska vår analys och våra slutsatser ökar därför.

Överförbarheten i studien styrks av att empirin är tagen från olika dokument där texternas författare är i olika åldrar och av olika kön. För att överförbarheten ska

uppfyllas behöver resultaten som framhävs i vår studie också kunna appliceras i en annan miljö (Bryman, 2018). Studien görs i en svensk kontext, men låst institutionsvård finns globalt och därför kommer denna studiens kunskap inte bara att begränsas till Sverige. Bryman beskriver att forskaren i en studie eftersträvar att uppnå ett djup (ibid). Målet med vår studie är därmed att försöka skapa täta beskrivningar av det empiriska materialet för skapa en förståelse för helheten, som kan bidra till att öka överförbarheten. Möjligheten att skapa en egen uppfattning om studiens överförbarhet får även läsaren av vår studie.

Pålitligheten i studien inbegriper att den ska vara utförd på ett tillförlitligt sätt, vilket syftar på att forskaren säkerställer att alla delar i forskningsprocessen finns med och är fullständig (ibid). För att visa att pålitligheten i studien uppnås krävs en form av öppenhet och transparens genom hela studien där stegen i forskningen redogörs. Vi har både i vårt sätt att redogöra för våra metodologiska överväganden och skriva fram analysen försökt att göra detta på ett så genomskinligt sätt som möjligt. Vi hoppas därmed ha uppfyllt pålitligheten gällande vårt tillvägagångssätt, både genom att belysa för-och nackdelar och genom att diskutera svårigheter.

I studien har vi gjort vårt yttersta för att försöka vara transparenta och har vid redovisningen av empirin återgett citat på samma sätt som de står i empirin för att försöka *styrka* och *konfirmera* (Bryman, 2018). Genom att arbeta nära empirin och hålla oss transparenta till materialet möjliggör det också för oss som forskare att arbeta med materialet opartiskt. Vidare används mer än ett empiriskt dokument för vår studie av unga placerade livssituationer på särskilda ungdomshem, där trianguleringen kan bidra till att förtroendet för studiens resultat ökas. Dock kan vi inte säkerställa att materialet inte är snedvridet eller på något sätt påverkat innan publiceringen eller att skribenterna i senare skede kommer att identifiera sig. Däremot har vi följt de etiska riktlinjerna för hur forskare ska hantera det empiriska material som samlats in och kritiskt granskat våra resonemang där egna värderingar tagits bort om de varit synliga.

4.5 Bearbetning av material och analys

När urvalet av empirin var färdigt påbörjades bearbetning och kodning av materialet. Bryman (2018) förklarar att kodning har en funktion som kan åtskilja, märka och organisera data. I vårt empiriska material har vi utfört en öppen kodning, vilket innebär att texten bryts ner där det insamlade materialet jämförs och kategoriseras (ibid). Vår kodning började med att vi skummade igenom texterna en gång för att skapa en överblick av det materialet vi hade valt ut. Vi valde ut ca 40 upplevelser som vi började läsa mer noggrant och skapade olika koder. Koderna gjordes genom att ta ut gemensamma nämnare som färgmarkerades, vilket underlättade kodningen då återkommande kategorier uppmärksammades. Kodningen bidrar till att skapa mönster som därefter lyfts fram eller det som avviker. Med utgångspunkt i våra koder skapades olika teman.

Olika analysformer har diskuterats där tematisk och narrativ var de två vi gjorde en avvägning mellan. Av våra diskussioner framkom att en narrativ analysform hade varit mer anpassningsbar om intervjuer hade utförts. Dock innehåller vår empiri inte de placerade ungas förstahands berättelse, varav en begränsning kan vara att upplevelserna de beskriver hamnar en bit bort från den riktiga personen. Valet av tematisk analysform grundade sig i att vi vill veta vad som sägs och hur det kan tematiseras, snarare än hur det sägs. I bearbetningen har vi därför använt oss av en tematisk analys som referensram för att belysa olika mönster, likheter och skillnader som varit framkommande i vårt material.

Bryman (2018) belyser att teman kan bidra till att återkommande ämnen i empirin uppmärksammas. Riessman (2008) skriver att det kan finnas svårigheter med att redogöra för hur forskare arbetar med den tematiska analysen då forskaren går mycket mellan empirin och analysen. Det kan vara svårt att presentera ens tillvägagångssätt därför att tankarna sker parallellt med det empiriska materialet som bearbetas (Bryman, 2018). Vidare skriver Bryman (ibid) att empirin kommer styra och guida forskaren framåt för vilken form den tematiska analysen kommer att ta. Vår bearbetning av empirin påbörjades tidigt där märkbara teman framkom, där empirin styrte vilka teman som varit relevanta i relation till studiens frågeställningar. Liknande beskriver Riessman (2008) att olika teman formar sig

nästintill själva under tiden forskaren arbetar med det empiriska materialet, där vi sökte efter likheter och skillnader.

När vår kodning och tematiseringen var klar valde vi ut citat som hjälper till att beskriva temat på ett talande sätt för att fördjupa vår analys. Vi har valt att återge citaten på exakt samma sätt som de är skrivna för att belysa att det är ungdomarnas egna ord. I två av citaten framkommer "...", mitt i texten, detta är skrivet på samma sätt som i originalet och är därför inget som har tagits bort ur citatet. I två andra citat börjar eller slutar de med "...", vilket innebär att hela meningen inte är medtagen, citatet vi tagit ut påbörjas i en mening.

I analysen har vi valt att använda fiktiva namn på de unga för att deras röst ska vara framträdande, namnen som valts har ingen koppling till ungdomarna alls. Att ha namn i stället för vilken text eller inlägg det är gör det också lättare för läsaren att följa analysen. För att förtydliga från vilket av de empiriska dokumenten vi tagit citatet från skriver vi ut namnet på empirin innan citatet presenteras. Citaten från regeringen är inte skrivna av ungdomarna själva utan är skrivna utifrån en intervju som har hållits med ungdomarna. Analysen påbörjades, där vi använder oss av olika citat från empirin för att belysa de olika förhållningssätt som empirin bär på där de ungas röster ska få vara centrala. Det de unga skrivit i citaten som redovisas i analysen väljer vi att benämna som deras upplevelse för att hålla inspirationen från det fenomenologiska synsättet genom hela analysen. Det som de unga har beskrivit är en upplevelse de själva har haft när de varit på låst institution, men vi kan inte dra generella slutsatser om att alla har samma upplevelser. I analysen försöker vi belysa både likheter och olikheter i de ungas beskrivning av deras livssituation. Detta gör vi tillsammans med valda teorier och begrepp och tidigare forskning för att grunda till slutdiskussionen. När vi hade ett resultat formade vi slutdiskussionen som sammanfattade våra slutgiltiga tankar kring studien och dess innehåll.

4.6 Etiska ställningstaganden

I studier är forskningsetiken viktig där de människor som medverkar i studien ska skyddas från kränkningar, samt skador i samband med att de bidrar till studien (Vetenskapsrådet, 2017). Den etiska frågan blir extra aktuell när det gäller forskning om barn och unga som lever i socialt utsatta livssituationer (Vetenskapsrådet, 2002). Under hela processen har Vetenskapsrådets (2002) skrift om forskningsetiska principer varit i åtanke.

Konfidentialitetskravet syftar till att möjliggöra ett skydd för de personer som ingår i studien att inte bli identifierbara, där uppgifter ska förvaras på ett sådant sätt att utomstående inte kan ta del av det (Eldén, 2020). Empirin är publicerad för allmänheten och är ett material som är lättillgängligt vilket skulle kunna ses som en nackdel. För att styrka konfidentialiteten har vi valt mer än ett material och trots att allmänheten kan komma åt empirin är skribenterna i texterna anonymiserade. Detta försvårar möjligheten att spåra upp skribenterna. För att ytterligare stärka konfidentialiteten har vi i vår studie där namn framkommer ändrat namnen. Studien som genomförs berör en känslig målgrupp och därmed är det av vikt att säkerställa att de unga skyddas. I samband med att studien genomfördes kontaktades en av skaparna till [@sistjejer] för att fråga hur de arbetar med deras anonymisering av inläggen. Beskrivningarna anonymiseras genom att om namn på SiS-hemmet eller personal finns med, tas de bort samt att uppgifter om när ungdomen varit placerade kan justeras. Med hjälp av anonymiseringen samt att vi själva i studien anonymiserar ytterligare till viss del är förhoppningen att konfidentialiteten säkerställs.

Nyttjandekravet innebär att det empiriska material som insamlats endast får användas till den aktuella studien och inte får lånas ut till andra (Eldén, 2020). Det empiriska material som vi under studien samlat in är enbart till för forskningssyfte och kommer att raderas efter att studien publicerats. Potentiella risker med att göra studien där vi använder oss av en internetkälla är att vi inte äger materialet och bestämmer inte vad som publiceras anonymt.

Samtyckeskravet innebär att personen som deltar i forskningen själv ska få bestämma över sitt deltagande och *informationskravet* innebär att forskaren ska meddela berörda om forskningens syfte (ibid). Dessa krav är i vår studie inte uppfyllda per automatik då de unga inte har samtyckt eller blivit informerade om studien. Skribenterna i vårt empiriska material är anonymiserade där vi inte har någon information om de som berättar om sin livssituation på särskilda ungdomshem eller möjlighet att kontakta dem. Dock har vi som forskare fortfarande ett ansvar att se till att de ungas upplevelser hanteras varsamt då vi inte vet i vilken omfattning de är anonymiserade. Vidare berör texterna ett publicerat material, där de unga bör ha fått information om att deras upplevelser kommer att publiceras och innebörden av detta. Av ovannämnda anledningar anses att vi förhåller oss till studiens etiska riktlinjer trots potentiella risker, består det empiriska materialet av offentligt publicerade texter som har ett syfte att sprida kunskap.

4.7 Förförståelse och arbetsfördelning

En viss förståelse för ämnet i studien fanns sedan tidigare då vi är socionomstudenter, dock är låst institutionsvård ett relativt nytt område för oss båda. Våra förhoppningar med studien var att bredda kunskapen och förståelsen för organisationen men framförallt hur unga upplever sin livssituation på särskilda ungdomshem. Under studiens gång delade vi upp arbetet i processen sökning inför de olika delarna i studien, för att effektivisera oss. Allt som insamlats har vi sammanställt tillsammans och varit aktiva i skrivandet i alla delar och är därmed insatta i studien. För oss var det viktigt att analysen och kodningen gjordes i samarbete med varandra utan att dela upp det, för att få ett brett perspektiv.

5. Analys och Resultat

I följande avsnitt presenteras studiens empiriska resultat och analys utifrån fem olika teman. De teman vi valt att använda är följande: personlighetsförändring, självbestämmande, att inte bli lyssnad på, utsatthet och miljöns beskrivning. Våra frågeställningar i studien blir besvarade genom alla teman då alla har en

bidragande roll för att förstå de ungas livssituation på särskilda ungdomshem. Frågeställningarna kan inte besvaras med enbart ett tema utan alla är viktiga byggstenar för att få en övergripande helhetsbild. För att utföra vår analys tar vi hjälp av Goffmans idealtyp om totala institutioner (Goffman, 1961/2008) och kompletterar med begrepp från stigmateteorin (Goffman, 2020). Goffman beskriver att personlighetsförändringar kan ske inom låsta institutioner, varav vi i analysen kommer utgå från Goffmans definition om personlighetsförändringar. De ungas upplevelser som analyseras i avsnittet är tagna från våra tre empiriska dokument. Resultatet som framkommer i analysen är att alla placerade unga på särskilda ungdomshem i vårt material har olika upplevelser av institutionsvården. Genom våra teman har studien visat att unga på institutionsvård har en komplex livssituation med både för- och nackdelar. Miljön är en bidragande faktor till att förändringar kan ske och de unga löper en risk att bli utsatta, men en positiv faktor är om relationerna mellan personal och ungdom är god.

5.1 En form av personlighetsförändring

I vårt empiriska material syns ett genomgående tema som vi har valt att kalla personlighetsförändring och som belyser hur institutionsvistelsen i sig ofta får konsekvenser för de ungas självuppfattning och personlighet. Här är ett exempel på en beskrivning av temat från [@sistjejer]:

Det farliga va att jag tillslut tyckte om att vara inlåst och grät efter 6 månader, den dagen jag va tvungen att lämna. Alla hade så länge fått mig att tro att jag förtjänade att va inlåst och att jag gjorde alla en tjänst av att vara det.

(Bea)

Bea accepterar sin inlåsning och det kan förstås utifrån Goffmans (1961/2008) förklaring att en primär anpassning sker utifrån att ungdomen införlivar och accepterar institutionens normer. Vidare beskriver Bea en känsla, där tolkningen kan vara att ungdomens personlighet påverkas på ett sådant sätt att hon accepterar inlåsningen. Hon beskriver en känsla av att inte vara på rätt plats när hon får lämna institutionen. Det kan antas som att Bea kunde uppleva sig normal under

inlåsnigen, då hon kan ha anpassat sig till institutionens normer. En liknande beskrivning av en personlighetsförändring finns i detta inlägg från [@sistjejer]:

Dagarna gick och jag började må riktigt dåligt. Bråk uppstod då alla frös ut mig kände mig jätte ensam. Började bli aggressiv av mig så min manliga kontaktperson började behandla mig dåligt.

(Tindra)

Tindra upplever att en förändring sker när hon kommer till det särskilda ungdomshemmet. Tindras röst påminner om Beas genom att båda går igenom en form av personlighetsförändring från det att de båda ungdomarna blev placerade. I citatet från Tindra sker en förlust av välbefinnandet som ett resultat av institutionaliseringen, där en social interaktion kan bli bristfällig. Det kan tolkas utifrån att institutioner beskrivs vara slutna och ungdomarna hindras därmed från socialt umgänge med samhället i övrigt (Goffman, 1961/2008). Utifrån Beas och Tindras upplevelser ovan kan det beskrivas som att de unga innehar ett stigma som har blivit satt som en etikett av organisationen (Goffman, 2020).

De unga blir utfrysta och en möjlig tolkning är att en social isolering kan ske där en konsekvens kan vara att den personliga integriteten kränks. Båda upplevelser kan tolkas ur Goffmans (2020) stigmatologi som belyser att en individ som besitter ett stigma, kan bli behandlad som en enhet av övriga samhället. Vidare kan citaten också analyseras utifrån att Bea och Tindra upplever inskränkningar i sin personliga integritet. Båda upplevelserna kan indirekt anspela på en underliggande skam som aktiveras i och av själva institutionaliseringen och som stärker en begränsad och negativt formad personlighet uppfattning hos de unga (Goffman, 2020). Forskning styrker tanken att personlighetsförändringar kan ske på särskilda ungdomshem, där livet upplevs som tomt och en del av identiteten går förlorad (Nolbeck, m fl, 2020). Citaten från Bea och Tindras upplevelse illustrerar en form av institutionalisering. De unga förändras när de kommer till de särskilda ungdomshemmen, där institutionen och dess makt styr personlighetsförändringen (Goffman 1961/2008). Ur citaten kan det påvisas hur Bea och Tindra anpassar sig till institutionens strukturer på olika sätt.

Livssituationen för ungdomarna som blir inskrivna på särskilda ungdomshem lever ofta i social utsatthet (Barnrättsbyrån, 2023). I samhället skapas olika föreställningar om unga med sociala problem och det är svårt att undgå att ungdomarna kommer att känna sig stigmatiserade (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2020; Tullen, Kjellgren & Nilsson 2020; Andersson Vogel, 2021). I vissa delar av vårt material beskriver ungdomarna sig som ovärdiga. Enligt Goffmans (2020) stigmatologi anstränger sig de flesta individer för att uppnå socialt erkännande. I följande citat från [@sistjejer] berättar Sandra hur personligheten förändras:

... När hösten kom hade jag gått upp 10 kg, fått en hårdare attityd och lärt mig att röka var något jag borde testa för att få gå ut på rastgården som alla andra. Plötsligt var allt utanför stängslet som en gång kändes som min plats skrämmande. Min verklighet bytte skepnad och jag hade blivit rädd för vuxna med nycklar.

(Sandra)

Sandras upplevelse av den första tiden på ett särskilt ungdomshem kan förstås som att en personlighetsförändring sker. Personlighetsförändringen som beskrivs har tagit en negativ form och kan förstås med stöd av Goffmans idealtyp om totala institutioner. Sandra upplever att hon fått en hårdare attityd, vilket kan ses som en del av den avskalningsprocess som kan drabba institutionaliserade individer. Det kan ses som en konsekvens av att de anpassar sig till de rutiner och kontrollfunktioner som finns på institutionen och som kan verka personlighetsförändrande (Goffman, 1961/2008). Att Sandra beskriver sig uppleva världen utanför stängslet som skrämmande kan i sin tur förstås som en konsekvens av att institutionaliseringen skapar ett avstånd mellan den placerade och världen utanför (ibid). Sandra beskriver också hur hon börjar att röka som ett sätt att få ta del av friheter inom den totala institutionen, som att gå ut på rastgården. Ett skadligt hälsobeteende sätts alltså igång för att öka den personliga fri- och rörligheten. Det kan därmed tolkas som att Sandra formas av institutionen. Med hjälp av idealtypen om totala institutioner kan vi få en fördjupad förståelse för hur hon påverkats av livsmiljön och hur det i sig leder till en personlighetsförändring. Det kan förstås utifrån Goffmans (1961/2008) begrepp

om moralisk karriär, där Sandra påbörjar en förändring av uppfattningar som hon hade om sig själv tidigare. Sandra upplever att världen utanför känns skrämmande, hon kan förstås successivt ha anpassat och undertrycks sig till institutionens normer och gör något som Sandra i sin vanliga roll kanske inte hade gjort. Kommande upplevelse är taget från SiS egenutgivna bok, *Växa mot förändring - SiS unga berättar* (SiS, 2023) och handlar också om temat personlighetsförändring:

På SiS har jag börjat gå till skolan. Jag har varit drogfri i flera mån, vilket gör att jag mår bra idag. När jag var ung så var jag ett riktigt knasbarn. Det är "cokk" jobbigt att sitta på Sis, men det är bara att sköta sig och bete sig så blir man fri tillslut.

(Max)

I citatet från Max upplevelse skildrar han en personlighetsförändring som gått i en positiv riktning. Max beskriver i sin text att han genom att följa de ordningsregler som finns inom institutionen kan han snart bli fri. Han kan därför antas ha accepterat institutionaliseringen och betraktar ordningsreglerna som något som kan bidra till en positiv förändring, där belöningen beskrivs vara att komma ut från institutionen. Anpassningsstrategier beskriver Andersson Vogel (2021) används för att snabbare få komma ut från institutionen. Max kan antas aktivt ha integrerat de normer och beteendemönster som institutionen främjar. Förändringen beskrivs i citatet ha gått från att vara ett "knasbarn" till att bli drogfri, påbörja skolan och må bättre, vilket kan förstås som en primär anpassning (Goffman, 1961/2008). Då Max har börjat gå i skolan och skapat en drogfri livsstil kan det indikera strävan efter en strukturerad tillvaro.

Sammanfattningsvis beskrivs personlighetsförändringar i flera av de ungas upplevelser av att vara institutionellt placerade. Ett tydligt mönster i de personlighetsförändringar som beskrivs kan återföras till Goffmans (1961/2008) begrepp moralisk karriär. De unga ändras successivt och som en konsekvens av institutionaliseringen, uppfattningen om sig själv. Ungdomarnas upplevelser kan därför tyda på en form av anpassning till de normer som ställts av institutionen för att pressen från institutionsmiljön ska bli hanterbar. Det kan likna en kombination

i form av att vara anpassningsbar och att personlighetsförändringar sker i den moraliska karriären. Dock liknas inte det med alla upplevelser då Goffmans begrepp oftast ses som kritisk till institutionsvård.

5.2 Om självbestämmandet på särskilda ungdomshem

Ett återkommande tema som visat sig i det empiriska materialet berör ungdomarnas självbestämmande. Ungdomar som befinner sig på särskilda ungdomshem har generellt i materialet beskrivit att deras självbestämmande är begränsat. I texterna uttrycks en återkommande önskan om att återfå sitt självbestämmande. I flera texter uttrycks också att de regler som finns är onödigt stränga. I följande citat från boken *Växa mot förändring - SiS unga berättar* (SiS, 2023) berättar Frans hur kontrollen inte längre är hans:

Jag har alltid haft svårt för förändringar, dels för att jag känner att jag måste ha kontroll över allting runt omkring mig. Det är detta som varit det svåraste på sis. Alla förändringar är inte något man valt själv utan de flesta förändringarna är påtvingade.

(Frans)

Frans upplevelse kan analytiskt förstås med Goffmans (1961/2008) begrepp rollförlust. Frans beskriver sig själv bli påtvingad förändringar, vilket i hans citat beskrivs påminna om eller haka in i hans tidigare rädslor för förändring som han inte har kontroll över. Att tvingas till förändring, vilket i hans upplevelse beskrivs som en central del av institutionsvistelsen skrivs alltså fram som något svårt och besvärligt. Vidare kan situationen för Frans som upplever att han tvingas till förändring också förstås som att han förlorar sitt självbestämmande, där kontrollen tillhör personalen på institutionen. En liknande situation av tvång och maktlöshet skildras i följande text från boken *Växa mot förändring - SiS unga berättar* (SiS, 2023):

Personalen här straffar mig genom att inte låta mig ha min lur på längre tid när jag självskada här vilket jag hatar, man ska ju inte straffas för att man

mår dåligt men vad ska man göra liksom till personalen som använder sin makt.

(Elsa)

Elsa beskriver hur hon upplever maktutövande där hon blir bestraffad och självbestämmandet begränsas. Elsa berättar att personalen utsätter henne för ett straff, vilket kan liknas till en form av begränsning där hon inte har tillgång till sin mobiltelefon. Mobiltelefonen för Elsa beskrivs vara viktig för att själv kunna reglera sina känslor efter att hon har självskadat sig. Fråntagandet av mobilen av personalen blir därmed det som Elsa beskriver vara ett straff. Utifrån Goffmans (1961/2008) idealtyp kan denna händelse i sin tur tyda på att personalen innehar makten att reglera samt påverka den unges vardag genom att använda sig av straff och begränsningar som medel för att påverka den unges beteende.

Upplevelserna som Frans och Elsa skriver om kan liknas till att de unga ofta kan bli tvungna att anpassa sig till den kontroll och regler som råder inom institutionen, trots att det kan strida mot vad de unga önskar, vilket kan förstås med hjälp av Goffmans (1961/2008) illustration om hur det fungerar i en total institution. Forskning styrker att förhållandet mellan den unga och personalen är komplext och om ömsesidigheten saknas blir maktförhållandet mer synligt och förhållandet kan bli asymmetriskt (Nolbeck, m fl, 2020). Ett annat exempel på när det kroppsliga självbestämmandet begränsas är ett citat från [@sistjejer]:

Gå in på ditt rum annars får vi hjälpa dig in, nej jag vill inte, allt jag viste om rättvisa fanns inte där inne. De började dra i mig jag streta emot och så kunde jag hamna i isoleringen och 5 stora män som håller fast mig. Jag visste att det var olagligt, jag fick blåmärken jag hade ont jag ville anmäla händelsen, men jag fick inte jag var under 15.

(Chloe)

Chloe beskriver en situation med fysiskt tvång där hon väljer att göra motstånd. Hon berättar om en situation som går att analysera utifrån snarningsprocessen. Goffman (1961/2008) talar om en snarningsprocess som inbegriper en liknelse där snaran dras åt vid en överträdelse av rådande ordningsregler. Chloe berättar om en

situation där självbestämmandet kan förminska genom att personalen ger order om att gå in i hennes rum. I samband med snarningsprocessen kan en form av motstånd uppstå, vilket kan liknas med Chloes beskrivning av att inte vilja gå in i rummet. Motståndet kan innebära att snaran dras åt, på så sätt att hon kan få en form av bestraffning, där hon blir avskild och fasthållen av personalen. Motståndet som görs av Chloe kan tolkas som att hon önskar att skydda sig, men i samband med att snaran dras åt är det inte möjligt och självbestämmandet försvagas. En möjlig tolkning till att snarningsprocessen överhuvudtaget påbörjas är att Chloe försöker behålla sin kontroll över sin omgivning och sitt självbestämmande genom att göra en sekundär anpassning. Chloes beskrivning av motstånd kan förstås som att hon försöker att behålla en del av sitt självbestämmande genom att själv bestämma när hon ska in i sitt rum. Chloe försöker därmed att undvika personalens anvisningar om att gå in i rummet. Nedan presenteras en liknande situation ur en upplevelse från boken *Växa mot förändring - SiS unga berättar* (SiS, 2023) där Edvin blir begränsad i sitt självbestämmande:

Först när jag kom hit jag tänkte eri fikk vafan är det här för regler. Laaaak bror jag fick inte ens hämta vatten utan att fråga, tror snart jag måste fråga om jag får andas.

(Edvin)

Edvin beskriver ett av de förbud som finns på detta särskilda ungdomshem. Detta kan återkopplas till de ordningsregler som tidigare nämnts finns inom en total institution, där rutiner och förbud har som uppgift att forma individer till att följa de rådande ordningsreglerna (Goffman, 1961/2008). Edvin kan antas behöva vara anpassningsbar för att få tillgång till att själv hämta vatten, då det inom institutionen kan betraktas som ett privilegium (se t.ex: Andersson Vogel, 2021). Däremot kan det tolkas som att Edvin i detta fall kan uppleva en brist av självbestämmande. Bristen på självbestämmande kan vara en illustration av institutionaliseringen där Edvin i samband med att han begränsas använder sig av humor och ironi. Det är ett sätt som kan användas för att skapa en form av distans till sin livssituation och hantera den situation han befinner sig i.

Sammantaget visar upplevelserna av de unga att olika former av inskränkningar i bestämmanderätten i sig kan ge upphov till stress och obehag, vilket går att förstå utifrån analytiska begrepp som rollförlust och snarningsprocessen. De ungas upplevelser visar också hur de försöker att hantera de olika frihetsinskränkningarna. Exempelvis genom att motsätta sig personalens tillsägelser och ironisera över reglerna ställda av institutionen eller anpassa sig och göra vad som förväntas av dem. De olika förhållningssätt som de unga i citaten har till reglerna ändrar däremot inte reglerna. Detta illustrerar också hur livsmiljön på särskilda ungdomshem omfattar de ungas hela och totala livssituation. Precis som i Goffmans idealtyp om totala institutioner (1961/2008) påverkar eller ändrar de ungas sätt att hantera olika situationer inte institutionens struktur i sig.

5.3 Att inte bli lyssnad på

Att inte känna att vuxna lyssnar på en är ett återkommande mönster som vi kan se i de ungas upplevelser. Det är inte bara vuxna och personal på låsta institutioner som inte beskrivs lyssna på de unga. Synligt i delar av materialet är att ungdomar redan vid beslutsfattandet om placeringen inte upplever sig ha fått vara delaktiga, eller har fått lyfta sin åsikt. Nedan presenteras Alex upplevelse från SOU 2023:40 som skildrar en situation där han inte blir lyssnad på:

Efter en tid kontakter Alex IVO. Han tänker att om han berättar hur illa det är kommer han att få hjälp. Inget händer. Han får inte ens veta vad som hänt med hans anmälan. Han försöker också klaga på ett av avskiljningsbesluten men eftersom hans föräldrar inte känner till och godkänt detta beslutar förvaltningsrätten att avvisa hans överklagande. De skriver att han som är 12 år gammal inte själv har rätt att överklaga.

(Alex)

Alex beskriver sin situation inom institutionen, där han som är utelämnad till reglerna på det särskilda ungdomshemmet samlar mod för att skicka in sin anmälan. Han beskriver i citatet ett försök att överklaga ett avskiljningsbeslut som förvaltningsrätten avvisar med hänvisning till ålder. Båda situationerna som Alex

beskriver kan tänkas leda till en moralisk karriär (Goffman, 1961/2008). Alex självuppfattning och bemötandet som han får av samhället, i detta fall IVO, förvaltningsrätten och det särskilda ungdomshemmet, kan en möjlig konsekvens vara att förtroendet för vuxenvärlden riskerar att ta skada. Alex sätt att se på sig själv kan påverkas av hur en organisation väljer att se på honom (ibid), vilket i texten kan efterliknas till där hans syn på sina rättigheter och förmåga att våga berätta kan minska, då han inte blir betrodd. Här är en liknande situation där Stina inte heller blir lyssnad på från [@sistjejer]:

Ringde min soc och berättade men hon trodde mig inte. Varken med isoleringen eller att jag fick stryk av min kontaktperson. De ända hon sa va, nej han gillar dig jättemycket och vill ba hjälpa dig.

(Stina)

Situationen Stina beskriver kan ses som en kommunikationsbarriär och möjligt avstånd uppkommer där socialtjänsten innehar maktposition och inte lyssnar på hennes upplevelse. En annan möjlig tolkning är att en känsla av att upplevelsen Stina berättar om inte är sann och en maktlöshet kan uppkomma när ungdomen inte blir betrodd av socialtjänsten. Stina i inlägget berättar hur den väljer att ringa till socialtjänsten för att berätta om sin situation, vilket forskning visar kan vara en svårighet för de unga (se t.ex: Singer, 2012; Hyvonen & Alexanderson, 2014; Tullun, Kjellgren & Nilsson, 2020; Barnrättsbyrån, 2023). Att inte bli betrodd kan påvisa hur Stinas beskrivning av socialtjänsten inte tas på allvar och en förminskning av hennes röst beskrivs när socialtjänsten förklarar att Stinas kontaktperson gillar henne. Det kan vidare påverka Stinas personlighet där en förvrängd självbild kan tänkas skapas.

En gemensam nämnare som går att utläsa ur båda citaten från Alex och Stina, är att båda ungdomarna är begränsade i deras egenbestämmande. Det kan krävas mod för att invända sig mot institutionen och be om hjälp. Ungdomarna försöker att göra något åt sin situation trots att de är utelämnade till institutionens regler och personalens maktövertag och får inte sina rättigheter tillgodosedda. Forskning belyser liknande situationer där ungdomars rättigheter inte alltid förverkligas

(Enell, Mattson & Sallnäs, 2023). I nästa citat från [@sistjejer] är Helenas upplevelse om att inte bli lyssnad eller betrodd på annorlunda:

Ingen har någonsin efteråt kunnat ge mig ett bra svar på varför jag låstes in och varför det var som det var. Vad “vården” bestod i. En del har “beklagat” och sagt att “så som du beskriver ska det ju inte gå till”. Andra tror mig inte.

(Helena)

Helena upplever att hon aldrig förstått sin inlåsning och att människor runt henne reagerat olika när hon delat med sig av upplevelserna. Enligt Goffmans (1961/2008) idealtyp om totala institutioner har personalen inom institutionen en förmåga att kontrollera den intagnes liv. Helena i citatet beskriver sig vara inlåst utan att ha fått en förklaring om varför eller vad syftet med inlåsningen är. Detsamma gäller med vilken form av vård som inlåsningen ska bidra till, vilket sammantaget tyder på bristande information. Inom totala institutioner är individen ofta utanför beslutsprocessen och det kan förstås som att Helena därmed inte får sin röst hörd. I följande citat skildras en situation där Lilja från [@sistjejer] skriver på liknande sätt inte fått sin röst hörd:

Att vara helt beroende av de personer som bryter ner dig bit för bit. Att du när som helst kan ryckas upp, flyttas land och rike, med handbojor, med våld... som om du vore en brottsling. Som om skulden var din att bära. Och de som beslutar om ditt liv, de bryr dig inte som dig, din röst, din vilja, dina drömmar.

(Lilja)

Lilja upplever placeringen på det särskilda ungdomshemmet som komplex, där ett beroendeskap till personalen äger rum. Lilja skildrar känslor i form av att vara annorlunda, att inte få sin röst hörd och en känsla av att behöva bära skulden själv. När skuld och skam finns kan det betyda att individen innehar ett stigma som den stigmatiserade vill bli av med (Goffman, 2020). Lilja beskriver att hon behandlas som om hon vore en brottsling. En möjlig tolkning utifrån hur beslut fattas om, var och hur Lilja ska vara kan resultera i att stigma ökar. Lilja beskriver inte bara hur beslut fattas kring henne, utan också hur besluten fattas utan att låta henne vara delaktig och detta i sig kan vara nedbrytande för Liljas egenvärde. Trots att

flertalet unga beskriver en upplevelse av att inte få sin röst hörd eller bli lyssnad på finns det upplevelser i det empiriska materialet som avviker från detta. I citatet nedan från boken *Växa mot förändring - SiS unga berättar* (SiS, 2023), berättar Amadeus om en upplevelse att ha blivit lyssnad på:

När jag har varit på SIS ett bra tag nu och har fått stöd av personal och lärare och nära människor ute så har det inte varit svårt att vara på SIS.

(Amadeus)

Det är som nämnt inte bara negativa upplevelser som återfinns i vårt empiriska material utan det förekommer också positiva beskrivningar. Amadeus beskriver något annat än de andra ungdomarna: när han får det stöd som han behöver kan det också uppfattas som att Amadeus känner sig delaktig och hörd. Han kan beskrivas ha utfört en primär anpassning (Goffman, 1961/2008), på ett sådant sätt att han samarbetar med personal och tar emot vården som erbjuds på de särskilda ungdomshemmen. Värdefulla och tillitsfulla relationer har i detta sammanhang skapats som bidrar till att Amadeus kan känna sig mänsklig och värdig (se t.ex: Enell, Mattson & Sallnäs, 2023). Idealtypen om totala institutioner begränsas på det sätt att den inte fokuserar på personalens möjligheter för att skapa bättre livsförutsättningar för de intagna. I citatet kan det antas att den primära anpassningen påbörjas men inte nödvändigtvis behöver fullföljas om personalen tillgodoser den unges behov och rättigheter.

Sammantaget har alla dessa unga en gemensam nämnare vilket är att de som tvångsvårdade inte får göra sin röst hörd på olika sätt. Temat att inte bli lyssnad på har sin grund i att de unga inte alltid blir betrodda, vilket i sin tur kan resultera i att de unga inte alltid får göra sin röst hörd och inte alltid blir lyssnade på. Det visar sig vara svårt för unga på särskilda ungdomshem att få sina upplevelser trovärdiga av olika anledningar som kan förstås av Goffmans teorier. Det intressanta analytiskt här är den upplevelse som sticker ut där Amadeus beskriver att relationerna till de vuxna har varit det avgörande för att få sin röst hörd och vara delaktig. Alltså kan det tolkas som att relationen i dessa fall till vuxna är en avgörande faktor för att de unga ska ges möjlighet till att känna stöd, ett stöd som kan vara livsavgörande för ungdomarna på särskilda ungdomshem. Relationerna är en bidragande faktor för de unga att bli sedda och lyssnade på (se t.ex: Enell,

Mattson & Sallnäs, 2023). Liknande beskriver fler forskningsstudier att relationen mellan den unga och personal är viktig för att minska maktförhållande, skapa trygghet och gynna de ungas utveckling (Johansson & Andersson, 2006; Nolbeck, m fl, 2020; De Valk, m fl, 2015; Biszczanik & Gruber, 2021). Som flertalet av upplevelserna i citaten har uppvisat är det inte ovanligt att en form av relationsskapande till vuxna samt personal inte är lätt, vilket samtidigt har visat sig vara komplicerat att skapa utifrån institutionernas karaktär av kontroll.

5.4 Utsatthet

I ungas upplevelser framträder olika beskrivningar av situationer om hur de blivit utsatta av personal på särskilda ungdomshem på olika sätt. Det berör de ungas upplevelser och känslor av att ha blivit utsatta, med fysiska påverkningar som att ha fått blåmärken. Inom låsta institutioner finns en tydlig maktobalans som kan tyda på att förtryck kan förekomma gentemot ungdomar, samt bestraffning i form av att ta kontroll och minska osäkerheten personal inom institutioner generellt kan uppleva (se t.ex: De Valk, m fl, 2015; Souverein, Van der Helm & Stams, 2013; Biszczanik & Gruber, 2021). Det mönster vi finner återkommande i de ungas upplevelser, har liknande beskrivningar och nedan diskuteras hur våld och utsatthet inom en låst institution som ska skydda de unga påverkar dem. Simone beskriver i sin upplevelse från SOU 2023:40:

Personalen hämtar avdelningschefen och säger till chefen att han ska spotta på Simone, om hon spottar på honom. Detta triggas Simone, som redan är uppvarvad att spotta, för att se om ”avdelningschefen verkligen kommer att spotta på hen” – vilket han gör.

(Simone)

Simones agerande att spotta på personalen kan förstås utifrån att hon bryter mot ordningsreglerna, varav Simone blir bestraffad där avdelningschefen spottar tillbaka. Personalens agerande kan betraktas som ett försök att införliva ordningsreglerna hos Simone vars syfte är att försöka förändra beteenden, när hon gör motstånd (Goffman, 1961/2008). Det kan ses som ett medel som tas till från personalen för att testa om Simone kommer att lyda och underkasta sig. Simone

har ett omsorgsbehov, men om hon känner misstro kan hon välja att utmana personalens makt i form av motstånd (se t.ex: Andersson Vogel, 2021). Nedanstående citat från [@sistjejer] är ur ett inlägg där Diana berättar en liknande händelse där hon blir utsatt av personal:

Hon stod och tittade när 4 vuxna män drog av mig mina kläder i isolen. Fick panikattack. Jag skriker efter mamma så rösten spricker. Rivmärken efter mansnaglar på min nakna kropp. Jag skriker namnet på hon jag trodde var snäll. Hon gör inget. "Stopp min kropp" får barnen lära sig i förskolan. Det gäller inte på SiS. Här gäller inte lagar som finns på utsidan.

(Diana)

Diana försöker att vädja efter hjälp, men får inte hjälp. De lagar som råder på utsidan upplever Diana inte råder inne på det särskilda ungdomshemmet. Gränsen för vad som enligt de särskilda befogenheterna anses vara accepterat att utföra av personalen är oklar och de misslyckas ofta med att uppfylla ungdomarnas rättigheter (Mattson & Enell, 2023). I Dianas upplevelse kan gränsen förstås vara oklar precis som tidigare forskning påpekar att den lätt blir. På ett särskilt ungdomshem förekommer olika normer och regler som ungdomar ska följa. I berättelsen belyses en brist i skydd och kan tolkas vara en form av avskalningsprocess i den mån att det som Diana haft kännedom om innan börjar att luckras upp (Goffman 1961/2008).

Det Diana berättar kan ha uppfattat att en norm inom institutionen är att det ska finnas skydd, men hon beskriver sig vädja efter hjälp genom att skrika efter sin mamma. Detta kan indikera att Diana har en känsla av sårbarhet och önskan om skydd i en situation där skyddet är bristfälligt. Båda upplevelserna visar en skildring av hur de unga upplever sig bli utsatta av personal på särskilda ungdomshem. Det förekommer en motsägelsefullhet vad gäller att det ska finnas skydd inom låsta institutioner eftersom de unga i sina texter beskriver hur de blivit utsatta. I forskning har det studerats om utövandet av våld effektiviserar behandling, varav studien visar på att våld som brukas som redskap för kontroll kan medföra att konsekvenser förskjuts (De Valk, m fl, 2015). I Dianas upplevelse påvisas en situation som forskningen styrker där utövandet av våld snarare kan

innebära en brist i pedagogiken. I nästa inlägg från [@sistjejer] berättar Sanja om en utsatt situation:

Dom blir fett arga och ber en utanför stänga dörren, dom är 3 mot mej ensam i isoleringen. Dom sliter av mig trosor och tröja och jag får dyngstryk, massa smällar i magen och en knäar mej mellan benen (det kom blod i 3 dagar). Dom säger att ja e zigenarhora å att dom borde gasa ihjäl mej.

(Sanja)

Sanja upplever sig befinna sig i en utsatt situation där hon upplever både fysiska och psykiska kränkningar och förödmjukas av personalen. Goffman (1961/2008) beskriver situationer på totala institutioner där personal retas med intagna eller ger dem andra namn, vilket kan liknas vid det som beskrivs av Sanja, att kallas *zigenarhora*. På detta sätt skulle det vara möjligt att förstå att Sanja kan uppleva att hon blir förödmjukad och förtryckt. Makten som personalen beskrivs utöva är en illustration på övervåld, där Sanja befinner sig i en situation där maktobalansen är tydlig (se t.ex: Souverein, Van der Helm & Stams, 2013). Sanja i citatet beskrivs vara isolerad och blir utsatt för fysiska handlingar vilket i sin tur kan förstärka en känsla av maktlöshet och brist på skydd.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att de tre ungas enskilda upplevelser har en sak gemensamt, de beskriver alla hur de har blivit utsatta av personal. De innehåller detaljer av hur de har blivit misshandlade, spottade på och förödmjukade. Detta är ett mönster som går att utläsa från de ungas upplevelser, och som kan associeras till olika former av bestraffningar som kan ske när en överträdelse av ordningsregler äger rum. Med hjälp av idealtypen kan personalens sätt att agera generellt förstås som att de har möjlighet att utöva bestraffning om ett regelbrott sker. Övergreppen och den utsattheten som återfinns i de ungas texter kan alltså spegla att gränsen för ordning och bestraffning luckras upp och riktlinjerna blir otydliga. Den otydlighet som skapas kan därmed generera ett klimat av vi och dem där den unge förblir underlägsen personalen. Rättigheterna på låsta institutioner ses ofta som symboliska snarare än att de förverkligas (Enell, Mattson & Sallnäs, 2023).

5.5 Miljöns beskrivning

Ett tema som bidrar till att levandegöra ungdomarnas livssituation är beskrivningar av miljön de vistas i. Beskrivningar av miljön på de särskilda ungdomshem berör inte enbart det rumsliga utan också den sociala och organisatoriska miljön. I det empiriska materialet har miljön på låsta institutioner skildrats på olika sätt mer än i kommande två citat, där det kan beskrivas som ödsligt och hårt. Vidare beskriver ungdomar placerade på särskilda ungdomshem miljön som kontrollerad, där det är den organisatoriska miljön som kan vara mer framhäande än den rumsliga miljön. I följande citat från [@sistjejer] belyses hur miljön på ett särskilt ungdomshem kan se ut:

Möblerna satt fast i väggen och var klottrade på med massa fula ord, rastgården var som en hundgård med 10 m höga stängsel med taggråd ...

(Themla)

En total institution har ofta denna uppbyggnad som Themla beskriver, höga stängsel och låsta dörrar. Ofta är institutionen också geografiskt avlägset placerad (Goffman, 1961/2008). Den rumsliga miljön som lyfts fram av Themla, kan tolkas som fysiska begränsningar i form av möbler som sitter fast i väggen, vilket indikerar en form av kontroll och övervakning i en total institution. Themlas beskrivning av rastgården visar i sin tur på en fysisk isolering som inskränker ungdomens möjlighet till fritt utrymme. Ett annat liknande exempel skildras i följande inlägg från [@sistjejer] som beskriver livssituationen utifrån miljön:

Under min placeringstid fick vi aldrig gå ut på promenad, endast ett fåtal gånger, jag kunde inte läsa i skolan och få betyg för att det inte fanns gymnasiekurser, en fritid var inte till att tänka på. Det enda som fanns att göra var att sitta vid tv, spela kort eller sitta på rummet.

(Josefine)

Josefine upplever att rörelsefriheten och självbestämmandet är begränsat. Miljön på särskilda ungdomshem berör inte enbart det som går att se utifrån, miljön beskrivs också inifrån som kontrollerad. Josefine upplever att miljön är kontrollerad, vilket hon beskriver i citatet genom att det finns få saker att göra,

exempelvis att spela kort eller sitta inne på sitt rum. Totala institutioner är slutna och miljön inverkar i de som är placerade på en institution, samtidigt som personalen har kontroll (Goffman, 1961/2008). Bristen på aktiviteter att göra kan förstås som en förlust av självbestämmande. Då personalen inom särskilda ungdomshem innehar makt kan det begränsa ungdomens självbestämmande i interaktionen med miljön. Nolbeck, m fl (2022) styrker resonemanget om att personalen inom särskilda ungdomshem eftersträvar att kontrollera miljön och objekt.

Sammanfattningsvis beskrivs miljön ur dessa citaten vara en faktor som kan påverka de unga placerades livssituation och kan liknas som en fläta. I forskning belyses att ungdomarna interagerar med miljön på olika sätt, att de får ett framträdande i miljön (Nolbeck, m fl, 2020). Den rumsliga miljön är dyster, den är hård och visar tydligt med låsta dörrar och stängsel att rörelsefriheten är begränsad. Den organisatoriska miljön pekar mot kontrollen som personalen och organisationen i sin helhet har vilket bland annat bidrar till att ungdomar kan uppleva att deras självbestämmande begränsas samtidigt som de inte alltid blir lyssnade på. Miljön, självbestämmande, utsatthet, personlighetsförändringar och att inte bli lyssnad på, är alla element i hur livssituationen kan se ut på särskilda ungdomshem.

5.6 Sammanfattning av analys

Sammantaget verkar de olika analytiska avsnitten tillsammans genom att de alla belyser hur livssituationen på särskilda ungdomshem för ungdomarna kan se ut och påverkas av. Livssituationen påverkas enligt vår analys i stora drag av institutionens miljö, men inom miljön kommer de andra analytiska avsnitten in som gemensamt underlättar en förståelse av hur ungdomarna i vår analys har skildrat sin upplevelse. Den helhetsbild som skapas är att ungdomar bör ta mer plats i institutionen men är en svårighet på grund av institutionens makt. Därför är relationer inom institutionen av vikt för att få låst institutionsvård att fungera. Att förändringar sker går inte att undvika, men förändringar behöver inte

nödvändigtvis vara negativa om bara ett fåtal förändringar sker inom institutionens ramar.

6. Slutdiskussion

I detta avsnitt kommer resultatet av analysen att diskuteras i relation till både syftet och frågeställningarna och förankras med tidigare forskning. Syftet med studien är att undersöka hur institutionsplacerade unga på särskilda ungdomshem upplever sin livssituation och hur institutionsvistelsen kan bidra till en personlighetsförändring samt möjlighet att göra sin röst hörd. Våra frågeställningar som besvaras är följande: Hur beskriver institutionsplacerade unga institutionsmiljön och hur den får betydelse för deras livssituation? Hur upplever de unga personlighetsförändringar och möjligheten att få sin röst hörd? Vilka begränsningar och möjligheter upplever de unga i deras självbestämmande?

Den första frågan besvaras och diskuteras i analysen och relaterar dels till tidigare forskning och dels i teorin. Trots att särskilda ungdomshem är ett svårt ämne att forska inom vad gäller de unga, finns det forskning som belyser ungas livssituation (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2022; Nolbeck, m fl, 2020; Andersson Vogel, 2021). Livssituationen som de unga beskrivit skiljer sig åt och påverkas av flera olika faktorer där en central faktor är institutionsmiljön. Inlåsningsen som beskrivs inom institutionen av unga kan efter analysen förstås påverka livssituationen och kan i sin tur leda till förändringar i beteendet samt anpassning till institutionens struktur. Som flera forskare lyft fram sker en form av förändring i livssituationen utifrån institutionaliseringen (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2020; Sherr, Roberts & Gandhi, 2017; Andersson Vogel, 2021). Detta besvaras också dels med hjälp av vald teori, Goffmans idealtyp om totala institutioner (1961/2008), där en förändring sker från det att den unge anländer till ett särskilt ungdomshem, vilket de unga i vårt material också belyst. Ännu en parallell kan dras till idealtypen där den hårda och ödsliga miljön kan begränsa utrymmet för individualitet.

Den andra frågeställningen besvaras i analysen. Ungdomarna som befinner sig på särskilda ungdomshem beskrivs i materialet uppleva en form av

personlighetsförändring som sker i samband med att miljön de befinner sig i dels begränsar deras utrymme för individualitet. I tidigare forskning styrks definitionen om att personlighetsförändring kan ske, där ungdomarna kan ses som annorlunda och upplevas vara stigmatiserade (se t.ex. Nolbeck, m fl, 2020; Tullen, Kjellgren & Nilsson, 2020). I vår analys har vi fått fram att ungdomar yttrar sig om att de inte är nöjda med institutionsvården. Vad vi kan se är att det finns flertalet presentationer av de unga som inte upplever sig bli lyssnade på i vårt material. Dock kan vi utifrån vår forskningsfråga inte dra generella slutsatser om att unga på särskilda ungdomshem inte får göra sin röst hörd. Dock har de ungas möjlighet att få göra sin röst hörd under senare tid uppmärksammats dels i media och dels i forskning (se t.ex: Tullen, Kjellgren & Nilsson, 2020; Heimer, Näsman & Palme, 2018). Genom att personligheten förändras och deras möjlighet till att få sin röst hörd och bli lyssnade på begränsas bevisar det att institutionsmiljön har en inverkan samt att självbestämmandet påverkas.

Den tredje frågeställningen besvaras i analysen och teorin styrker. Ungdomarna i vårt material åskådliggör en uppfattning om att de har begränsat självbestämmande på särskilda ungdomshem, där makten ligger hos personalen. Att inneha brist på makt för ungdomarna kan antas yttras i en oförmåga att påverka sitt eget självbestämmande. Där de faktorer som begränsar är dels regler från institutionen och personalens maktövertag som visar på en asymmetrisk relation gentemot ungdomarna (se t.ex: Nolbeck, m fl, 2020). Dock visar ungdomarna i materialet att motstånd kan uppstå som ett sätt för ungdomarna att försöka återta kontrollen över sitt självbestämmande.

Gemensamt besvaras alla tre frågeställningarna tillsammans då de kan ses som en enhet, varje frågeställning berör den andra och besvaras gemensamt av tidigare forskning, teori och analys. Institutionsmiljön har en avgörande roll i hur ungdomars livssituation kan se ut eller påverkas där interaktionen med miljön har en central del. På det sätt som ungdomarna väljer att interagera med miljön kan de visa hur ungdomarna anpassas till organisationen, utför en personlighetsförändring eller gör motstånd med en önskan om mer självbestämmande och bevara en del av sig själv. Makt och kontroll förekommer inom institutionen och från dess personal som i sin tur påverkar ungdomarnas

livssituation, där en del kan uppleva att rättigheterna utanför särskilda ungdomshem inte gäller på institutionen. De unga i materialet blir påverkade av institutionaliseringen oavsett hur livssituationen förändras, oavsett hur deras personlighet förändras och oavsett om de får göra sin röst hörd eller inte. Med hjälp av att se hur institutionaliseringen påverkar ungdomarna led för led kan en helhetsbild skapas i hur de unga skildrar sin livssituation och dess möjlighet att få sin röst hörd.

I vår studie har vi identifierat att ungdomars beskrivning av sin livssituation på särskilda ungdomshem är olika. Olikheten i deras upplevelse är både positiv och negativ, de negativa upplevelserna kan påminna om varandra men är inte ett måste. De olika upplevelserna belyser att det förekommer en mångsidighet i deras upplevelse av att befinna sig på särskilda ungdomshem. Det framförs positiva upplevelser där en del ungdomar kan beskriva en möjlighet till stabilitet och struktur, som tidigare varit bristfälligt. Ännu en positiv aspekt är att institutionen kan liknas vara en plats för förändring som kan bidra till en ljusare framtid. Däremot kan inte de negativa upplevelserna ses bortom.

Ungdomarna kan uppleva en form av ensamhet genom att självbestämmandet begränsas där de inte kan påverka sitt eget liv. Vidare beskrivs att flera ungdomar inte får sin röst hörd trots att det kan ses som ett rop på hjälp. Vissa unga upplever en utsatthet där de på olika sätt blir utsatta av personal. En gemensam faktor mellan positiva och negativa upplevelser är att relationerna mellan personal och den unge är viktiga för att skapa ett stödjande klimat och trygghet. Lärare har en betydelsefull roll, vilket tidigare forskning visat på och att det inte enbart är behandlingsassistenter som bidrar till ökad motivation (Mota, Costa & Matos, 2016). Däremot förstår vi att hålla goda relationer kan vara svårt, när en balans mellan kontroll och behandling upprätthållas. Om ungdomen inte vill att personalen ska vara delaktig i ungdomarnas liv kan det vara svårt att skapa en god relation. I situationen de unga befinner sig är det personalens ansvar att skapa goda relationer men det kan alltså vara en svårighet med att komma nära de unga.

Det spänningsfält som har uppmärksamrats i denna studie synliggörs också i de unga placerades upplevelser. En del ungdomar upplever att särskilda ungdomshem

funkar medan den andra delen inte upplever detta, som vårt material påvisat. Under kodningsprocessen av det empiriska materialet väcktes frågan, om slutna institutionsvård har en fungerande effekt eller inte och om bestraffning kan vara kontraproduktivt. Detta har också diskuterats i en internationell studie (Souverein, Van der Helm & Stams, 2013; De Valk, m fl, 2015). Som vår studie visar blir fler ungdomar utsatta för bestraffning, där en del väljer att acceptera bestraffningen, andra förstår den inte och vissa väljer att göra motstånd. Efter vår analys består frågan om institutionsvården fungerar eller inte, vi som forskare har haft ett brukarriktat perspektiv där vi vill lyfta de ungas röster. Detta har resulterat i att vi är tveksamma till om institutionsvården i Sverige bör finnas kvar, med en insikt om att det dock inte finns många andra bättre alternativ. Vi ser att det behövs en förändring, bestraffningen är kontraproduktiv, men hur ska det förändras? Frågorna som ställs, där forskning behöver bygga vidare på, blir: Finns det några felaktigheter som kan ändras? Om institutionsvården ska finnas kvar, vad krävs för att säkerställa att de ungas röster lyfts fram mer, utan att påvisa tydliga maktövertag?

Avslutningsvis har vår studie visat på att ungdomar har mycket att berätta om sina upplevelser av sin tid på särskilda ungdomshem. Deras upplevelser belyser hur livssituationerna kan se ut trots att de skiljer sig åt visar de på att de har begränsat självbestämmande, blir utsatta, sällan får sin röst hörd och förändras med tiden. Dock är det tydligt att begränsningarna och utmaningarna inom institutionen också kan bidra till en positiv förändring. Samtidigt förekommer det förbättringsområden som bör göras för att de unga ska få en tryggare livssituation och deras upplevelser av institutionsvård bör tas på allvar.

7. Referenslista

- Alvehus, Johan (2019). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Andra uppl. Stockholm: Liber.
- Andersson Vogel, Maria (2020). *Disciplinering, femininitet och tvångsvård: tjejeers vardag vid särskilda ungdomshem*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur
- Barnrättsbyrån. (2021). *...Och jag kunde inte andas - En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen*. World Childhood.
<https://barnrattsbyran.se/app/uploads/2021/10/SiS-rapport-uppslag-1-1-1.pdf>
[Hämtat: 2023-12-27].
- Barnrättsbyrån. (2023). *Vem ska tro på mig? - En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*. World Childhood.
[https://barnrattsbyran.se/app/uploads/2023/03/SiS_rapport_digital_pdf_uppslag.p
df](https://barnrattsbyran.se/app/uploads/2023/03/SiS_rapport_digital_pdf_uppslag.pdf) [Hämtat: 2023-11-02].
- Biszczanik, K. & Gruber, S. (2021) 'Att arbeta i tvångsvårdens säkra rum – emotioner och säkerhet på särskilda ungdomshem i Sverige', *Norsk sosiologisk tidskrift*, 5(1), 52–64.
- Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Liber: Stockholm
- De Valk, S. *et al.* (2015) 'Does punishment in secure residential youth care work? An overview of the evidence', *Journal of Children's Services*, 10(1), 3–16.
- Eldén, Sara (2020). *Forskningsetik: vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur
- Enell, S., Mattsson, T. & Sallnäs, M. (2023). 'Rättigheter som "token", egenansvar och egenvärde: Barn och ungas förståelse av rättigheter i låst institutionsvård', *Nordisk socialrättslig tidskrift*, (35-36), 7–38.
- Goffman, Erving (2020). *Stigma: den stämplades roll och identitet*. Femte uppl. Lund: Studentlitteratur.

Goffman, Erving (1961/2008). *Totala institutioner: Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Heimer, M., Näsman, E. & Palme, J. (2018). Vulnerable children's rights, participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare. *Child & Family Social Work*, 23(2), 316–323.

Hyvönen, U. & Alexanderson, K. (2014). *Barnen vill - vågar vi: barns och ungdomars brukarmedverkan i den social barnvården*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.

Inspektionen för vård och omsorg. (2023). *Barnets bästa måste beaktas vid placering vid SiS ungdomshem*.

<https://www.ivo.se/globalassets/dokument/publikationer/iakttagelser-i-korthet/2023/ivo-iakttagelser-i-korthet-barns-basta-maste-beaktas-vid-placering-vid-sis-ungdomshem.pdf> [Hämtat: 2023-11-03].

Inspektionen för vård och omsorg. (2023). *Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021-2022*.

<https://www.ivo.se/globalassets/dokument/publikationer/rapporter/rapporter-2023/tillsyn-av-sis-sarskilda-ungdomshem.pdf> [Hämtat: 2023-11-03].

Johansson, J. & Andersson, B. (2006). 'Living in Residential Care: Experiences in a Treatment Home for Adolescents in Sweden'. *Child & Youth Care Forum*, 35(4), 305–318.

Justesen, Lise & Mik-Meyer, Nanna (2011). *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur

Mattsson, T. & Enell, S. (2023). 'State Provision of Resilience in Social Compulsory Care: A Vulnerability Analysis of Physical Constraint of Children and Youth Without Consent', *International Journal for the Semiotics of Law - Revue internationale de Sémiotique juridique*, 36(4), 1529–1545.

Mota, C., Costa, M. & Matos, P. (2016) 'Resilience and Deviant Behavior Among Institutionalized Adolescents: The Relationship with Significant Adults', *Child & Adolescent Social Work Journal*, 33(4), 313–325.

Nolbeck, K. *et al.* (2022) 'Claiming and Reclaiming Settings, Objects, and Situations: A Microethnographic Study of the Sociomaterial Practices of Everyday Life at Swedish Youth Homes', *Journal of Contemporary Ethnography*, 51(6), 816–844.

Nolbeck, K. *et al.* (2020) "“If you don't behave, you're in real shit, you don't get outside the doors”-a phenomenological hermeneutic study of adolescents' lived experiences of the socio-spatial environment of involuntary institutional care', *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 15(1), 1726559.

Repstad, Pål (2016). *Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Tredje uppl. Lund: Studentlitteratur.

Regeringskansliet. (2019). *Etikprövning av forskning - tydligare regler och skärpta straff*.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2019/09/prop.-201819165/> [Hämtat: 2024-01-16]

Regeringskansliet. (2015). *Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2000/08/sou-200077/> [Hämtat: 2023-12-06].

Riessman, Catherine Kohler (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Thousand Oaks: Sage Publications

Sherr, L., Roberts, K.J. & Gandhi, N. (2017). 'Child violence experiences in institutionalised/orphanage care', *Psychology, Health & Medicine*, 22, 31–57.

Sistjejer [@sistjejer]. (2023, 10 november). #SISTJERBERÄTTAR. [Bild bifogad] [Inlägg]. Instagram. <https://www.instagram.com/sistjejer/>

Singer, A. (2012). *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. 6., [omarb.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Socialstyrelsen. (2020). *Placerade barn och unga - Handbok för socialtjänsten*.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-3-6640.pdf> (Hämtad 231206).[Hämtat: 2023-12-06].

Socialstyrelsen. (2017). *MultifunC Institutionsbehandling för ungdomar med svåra beteendeproblem- Resultat efter två år*.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2017-1-12.pdf> [Hämtat: 202312-06].

Socialstyrelsen. (230125). *Orosanmälningar om barn och unga - Resultat av den nationella kartläggningen*.
<https://www.socialstyrelsen.se/kalendariet/orosanmalningar-om-barn--resultat-av-den-nationella-kartlaggningen/> [Hämtat: 2023-12-26].

SOU 2023:40. *Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen*. Betänkande av Utredningen om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter.

Souverein, F.A., Van der Helm, G.H.P. and Stams, G.J.J.M. (2013) “‘Nothing works’ in secure residential youth care?”, *Children and Youth Services Review*, 35(12), 1941–1945.

Statens Institutionsstyrelse. (2023). *Växa mot förändring - SiS unga berättar 2023*.
<https://www.stat-inst.se/globalassets/skrivarsatsning/vaxa-mot-forandring/vaxa-mot-forandring-sis-unga-berattar-2023.pdf> [Hämtat: 2023-11-10].

Statens Institutionsstyrelse SiS. (2016). *SiS har särskilda befogenheter*.
<https://www.stat-inst.se/press/pressmeddelanden-nyheter/2016/sis-har-sarskilda-befogenheter/> Hämtat: 2023-12-06].

Statens Institutionsstyrelse SiS. (2022). *SiS årsredovisning 2022*.
<https://www.stat-inst.se/globalassets/arsredovisningar/arsredovisning-22.pdf> [Hämtat: 2023-12-06].

Svenska Dagbladet. (230322). *Unga flickors larm: Övergrepp pågår än*.
<https://www.svd.se/a/3ExMMP/larm-om-overgrepp-pa-sis-hem-i-decennier> [Hämtat: 2023-12-26].

Svensson, Peter (2022) Teorins roll i kvalitativ forskning. I: Ahrne, Göran (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Tredje uppl. Malmö: Liber.

SVT Nyheter. (230322). *Studie: Över 200 sexuella övergrepp rapporterade på SiS-hem de senaste åren.*

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ny-rapport-om-sexuella-overgrepp-pa-sis-hem>

[Hämtat: 2023-12-26]

Thulin, J., Kjellgren, C. & Nilsson, D. (2020) Children's Disclosure of Physical Abuse – The Process of Disclosing and the Responses from Social Welfare Workers. *Child Care in Practice*. VOL. 26, NO. 3, 285–299.

Thurén, Torsten & Werner, Jack (2019). *Källkritik*. Fjärde uppl. Stockholm: Liber

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Lag referenser

Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor

Socialtjänstlag (2001:453)

8. Bilagor

8.1 Kodningsschema

Koder	Delteman	Tema
Ungdomar gör en identitetsförändring under placeringen på SiS. Ungdomar beskriver sig blivit hjälpta av att vara på SiS.	Personlighetsförändring Personlighetsförändring	En form av personlighetsförändring
Ungdomar beskriver att personalen inte lyssnar på dem. Ungdomar har svårt att få sin röst hörd/lyssnad på av personalen på SiS.	Att inte bli lyssnad på Att inte få sin röst hörd.	Att inte bli lyssnad på
Ungdomar beskriver sig blivit hjälpta av att vara på SiS. Ungdomar beskriver en känsla av maktlöshet.	Begränsat självbestämmande	Om självbestämmandet
Ungdomar beskriver sig bli utsatta av personalen på SiS.	Utsatta av personal	Utsatthet
Ungdomar beskriver hur miljön på SiS kan se ut.	Miljö	Miljön